QUAESTIONUM XENOPHONTEARUM
CAPITA DUO

DISSERTATIO INAUGURALIS QUAM AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORUM ORDINE HALENSI RITE IMPETRANDOS SCRIPSIT

RUDOLFUS MUELLER
SCHONINGENSIS

HALIS SAXONUM
TYPIS WISCHANI ET BURKHARDTI
MDCCCCVII

DE DISSERTATIONE PROBANDA
AD PHILOSOPHORUM ORDINEM RETTULIT
GEORGIUS WISSOWA

PARENTIBUS CARISSIMIS
SACRUM

Caput prius.

Anno 1827 B. G. Niebuhrius commentatione[1]), quae inscribitur „Über Xenophons Hellenica“, ostendere studuit illum librum, qualem nunc habemus, ex duobus prorsus diversis operibus constare, quae non scriptoris ratione, sed mero casu in unum coniuncta essent. Quam rem ut demonstraret, duo genera argumentorum attulit, quae cum ad speciem exteriorem, tum ad intimam naturam Historiae Graecae pertinent. Sic ostendit Xenophontem in prioribus duobus libris more Thucydideo annos, quibus singulae res gestae essent, denotavisse, quin etiam, ut ferret ratio Thucydidis, in temporibus definiendis ad res Syracusanorum spectavisse, id quod inde a libro tertio non iam usu veniret. Deinde ostendit locum Historiae Graecae VI 4, 37, ubi Xenophon de Pherarum tyrannis loquitur, ante Olympiadem centesimam sextam scribi non potuisse, cui tempori locus II 4, 43 acerrime repugnaret, quod Xenophon neutiquam illo tempore verba *ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος* scribere potuisset. Gravissimum autem argumentum, quo Historiae Graecae duos priores libros proprium opus diversumque esse ab insequentibus libris ostendatur, ex eo sumit, quod in prioribus libris appareat Xenophontem aequo et iusto animo de civibus suis iudicare . . . „hingegen in den fünf letzten begegnet allenthalben die hassenswürdige Tücke des Renegaten der in seiner ärgerlichen Vergötterung des spartanischen Mumienwesens ergraut und seiner Mutterstadt nur dann nicht feindselig ist, wenn sie sich für Sparta hingibt . . .“

---

[1]) In Mus. Rhen. a. 1827. Vol. I fasc. III p. 196 sqq. repetita in Niebuhrii opusc. hist. et phil. T. I (Bonnae 1828) p. 464 sqq.

Qua vituperatione Xenophontis, quasi esset vir cívisque pessimus, animi grammaticorum adeo commoti sunt, ut statim complures viri docti vehementissime obloquerentur. Qua in re eorum pluris intererat honorem Xenophontis restituere quam eam quaestionem, quam ille incohaverat, diiudicare. Imprimis F. Delbrueckii liber, qui inscribitur „Xenophon. Zur Rettung seiner durch B. G. Niebuhr gefährdeten Ehre" mihi nominandus est.[1]) Animis paulatim sedatis viri docti ei quaestioni, quam Niebuhrius protulerat, scilicet Xenophontis Historiam Graecam duo opera inter se diversa continere, operam navare coeperunt. Ex hoc tempore plurimi libri plurimaeque commentationes virorum doctorum exorta sunt, quae illam quaestionem solvere ac diiudicare studebant. Longum est omnium virorum doctorum scripta hoc loco tractare sententiasque eorum recensere: satis habeo de iis libris paulo uberius dicere, quibus illa quaestio amplius provecta esse mihi videatur.

K. W. Kruegerus, ut ab hoc exordiar, commentatione, quae inscribitur „Prüfung der Niebuhrschen Ansicht über Xenophons Hellenica"[2]) p. 244—264, sententiam Niebuhrii refellere studet. Non verum esse in duobus prioribus libris studium Atheniensium inesse, insequentes libros animo in Athenienses iniquo conscriptos esse; ne id quidem concedit Xenophontem more Thucydidis in duobus prioribus libris res Syracusanorum respexisse, in sequentibus id non fecisse, cum etiam in altera parte Historiae Graecae loci inveniantur, qui ad res Syracusanorum spectent. Quod Niebuhrius dicat inde a libro tertio omnes res a Xenophonte narratas unum ad Agesilaum spectare, id falsum esse. Deinde initium libri tertii cum fine libri secundi artissime cohaerere, verba in fine libri secundi posita: *ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος*

[1]) Bonnae 1829.

[2]) Hist.-philol. Studien, Vol. I. Berol. 1836.

optime viginti et quod excedit annis post rem ipsam scribi potuisse; Xenophontem in Historia Graeca componenda longissimum tempus versatum esse; facillime accidere potuisse, ut cum ad expeditionem a Cyro factam in narrando venisset, commoveretur, ut res gestas fortunamque decem milium conscriberet. Quod opus facile Cyri Institutionem sequi potuisse, cum in illo conscribendo Xenophon eo adductus esset, ut Cyrum optimum et fortissimum virum esse et in eo omnes principis virtutes inesse persuasum haberet.

Deinde F. Delbrueckius in libro, quem supra commemoravi, negat Xenophontem senem materiam rerum gestarum conscribendarum collegisse aut senem res gestas ex materia antea collecta composuisse. Ab altera autem parte cavendum esse, ne credamus Xenophontem modo ex Asia reversum librum scripsisse. Verisimile esse eum Expeditione Cyri confecta ab anno vicesimo primo belli Peloponnesiaci res gestas uno tenore ad suum tempus descripsisse, deinde in conscribendo res gestas, sicut evenissent, secutum esse.

Tertius A. Lipsius haec fere sentit.[1]) Xenophontis opus Historias nominari non posse; scriptum id esse, quod res gestas contineat ex memoria narratas a viro, qui longissimam per vitam plurima viderit et audiverit; ab hac igitur parte opus Xenophonteum inspicientibus id mirari non licere, quod auctor in rebus narrandis et digerendis tanta libertate proprioque arbitrio usus sit. Maximam illam diversitatem, quam in genere narrandi intellegamus, ex ea re ortam esse, quod scriptor non omnibus rebus gestis interfuisset neque omnes ei eodem modo curae fuissent. Sic ea, quae in duobus prioribus libris insint, brevissime eum tractare, quod res illis annis gestae incuriosum eum praeterierint, quia tum nihil nisi consuetudo cum Socrate habita animum eius expleret. Accedere

[1]) Über den einheitlichen Charakter der Hellenica des Xenophon. Progr. gymnasii Luckaviensis 1857.

quod Xenophon alienus fuerit a re militari et a proeliis navalibus, quae totos fere duos libros priores complerent. Repudiat igitur Lipsius sententiam eorum, qui negant Historiam Graecam unum opus esse et uno animo conscriptam esse. Ipse quidem persuasum habet Xenophontem quaecumque in Historia Graeca legimus, eo modo, quo res novisset quoque ei curae fuissent, conscripsisse, cum in annos res gestas describendo sequeretur.

Singularis fere sententia R. Grosseri fuit. Is duabus commentationibus[1]) haec maxime exposuit:

1. Plutarchum, qui ex Xenophontis Historia Graeca hausisset, res commemorare, quae apud Xenophontem non exstarent.

2. Veteres Historiam Graecam summis laudibus extollere, hodie contrarium saepe fieri: itaque veteres Xenophontis genuinum opus habuisse, nos non habere necesse esse.

3. Exped. Cyri II 6, 4 Xenophontem verbis *ἄλλῃ γέγραπται* ad alium scriptorum suorum locum spectare, qui nusquam nisi in Historia Graeca quaeri deberet, ubi non inveniretur.

4. Eundem in modum Athenaeum IV 76, 174 f locum quendam Xenophonteum in animo habere, qui ipse quoque solius Historiae Graecae esse posset, ubi non inveniretur.

5. Deinde Suidam sub voce *ἀρχεῖα* locum citare ex Xenophontis *ἱστοριῶν ὀγδόῃ*, qui in Historia Graeca non exstaret.

6. Nonnullos lexicographos (velut Pollucem II 97 *ἀναχαίνειν*) citare vocabula quaedam Xenophontea, quae hodie apud Xenophontem non iam exstarent.

Addit nonnulla argumenta, quae ad intimam operis naturam spectant; sic ostendere studet compluribus locis

[1]) Fleckeis. Annal. vol. 93, 1866, p. 721—732; vol. 95, 1867, p. 737 sqq.

(I 1, 9. I 5, 6. I 5, 14. II 1, 14 al.) res quasdam, quae ad sensum et conexum necessariae sint, omitti. Ex his argumentis Grosserus efficit nos Xenophontis genuinum opus non habere, sed epitomen nescio quo tempore ex Historia Graeca confectam. Quod quaestionem nostram attinet, Grosserus negat Xenophontis opus uno tenore scriptum esse, sed affirmat ex epitomae natura prodi Historiam Graecam ex compluribus diversis partibus conflatam esse i. e., ut Grosseri est sententia, ex his tribus partibus: I—II 3, 10; II 3, 11—V, 3; V 4, 1—VII.

L. Breitenbachius, editor operum Xenophonteorum, eandem fere quam Niebuhrius sententiam profert.[1]) Praefatione editionis suae haec ostendere studet.

1. Duos priores libros Xenophontem non nisi ad continuandum opus Thucydideum composuisse. Quod ut demonstret, in iis nititur, quae veteres de ea re tradunt, arcessitque notissimos illos locos Dionysii Halicarnassensis ep. ad Pomp. c. 4, Marcellini vita Thucyd. § 45, Diodori XIII 42. Deinde ex habitu exordii Historiae Graecae eandem rem efficere posse sibi videtur.

2. Quinque posteriores libros „ratione et consilio a duobus prioribus diversos esse". Primum enim ea re duas partes Historiae Graecae inter se differre, quod Xenophon in priore morem Thucydideum res gestas secundum aestates atque hiemes digerendi imitatus sit, id quod in posteriore parte omnino fere non fiat. Accedere, quod posterioris partis plane alia et diversa natura sit ac prioris. Nam hac eum res gestas, quas Thucydides reliquisset, describere in animo habuisse, contra posteriore eum non historiam componere „sed sequentis temporis imaginem quandam exhibere" voluisse. In hac parte Xenophontem in rebus divinis et humanis considerandis omnino disciplinam et praecepta sequi, quae Socrates

---

[1]) Xenophontis de postremis belli Peloponnesiaci annis libri duo sive Hellenicorum libri I et II. Editio altera. Lipsiae 1880.

magister de moribus et de ratione optime vivendi dederit: ex virtute (σωφροσύνῃ) res augeri et prospere succedere, ex superbia (ἀκρασία, ὕβρις) perniciem et interitum parari illum persuasum habere.

3. Duas illas partes Historiae Graecae diversis temporibus compositas esse. In hac re demonstranda omnino fere iisdem ac Niebuhrius locis nititur: II 4, 43; VI 4, 37 (cf. p. 1).

Maxime quaestioni nostrae solvendae profuit Guil. Nitschius illustrissima commentatione, quae inscribitur „Über die Abfassung von Xenophons Hellenica."[1]) Nitschius initium inde sumit, ut demonstret libros III—V 1 in unum corpus cogendos esse. Hanc partem eo tempore conscriptam esse, quod intra annos 384/3 et 371 intercederet. Deinde ostendit libros V 2—VII unum corpus esse, quod circa annum 357/6 scriptum sit. Postquam operam dedit, ut Xenophontis annum natalem definiret — circa annum 440 eum natum esse putat — demonstrare studet libros priores duos non ante pacem Antalcidae (387) conscriptos propterea que cum libris III—V 1 in unum corpus coniungendos esse. Historiam igitur Graecam ex duabus partibus diversis temporibus conscriptis constare existimat, quarum confinium sit post caput libri quinti primum.

Horum virorum sententias tractavisse satis habeo: praeter eos plurimi sunt, qui eidem quaestioni operam dederunt, quorum sententias, cum iis, quas exposui, magis minusve similes sint, uberius non tractabo; tamen nomina saltem virorum titulosque scriptorum describam.

G. R. Sievers, Commentationes historicae de Xenophontis Hellenicis. Berol. 1833.

† C. H. Volckmar[2]), Commentatio historico-critica de Xenophontis Hellenicis. Gotting. 1837.

---

[1]) Progr. d. Sophiengymnas. Berol. 1871.

[2]) Libros cruce notatos non mihi contigit ut inspicerem.

C. Peter, Commentatio critica de Xenoph. Hellen. Halis 1837, p. 71 sqq.

† C. A. F. Brückner, De notationibus annorum in Historia Gr. Xenophontis suspectis. Suidnic. Progr. 1838.

† J. Spiller, Quaestionum de Xen. Hist. Gr. spec. Vrat. 1843.

† J. F. Ch. Campe, Historia Gr. versa, in praefat. Stuttg. 1856.

Ἀ. Κυπριανός, περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφ. Athenis 1858.

B. Büchsenschütz, Philol. XIV, 1859, p. 548 (suspicatur nos Historiae Gr. epitomen parum diligenter confectam habere).

† W. Th. Jungclaussen, De Campio et Buechsenschuetzio Xenoph. Hellenicorum interpretibus. Progr. Mehldorf. 1862.

L. Freese, Über den Plan, welchen Xen. im 2. Teile seiner hellen. Geschichte verfolgt. Stralsund 1865.

H. Dittrich-Fabricius, Annal. Fleckeis. 93, 1866, p. 455 sq.

A. Laves, Xen. Hell., Buch I u. II. Lyck. 1867.

Aem. Müller, De Xen. Historiae Gr. parte priore. Diss. Lips. 1865, p. 1—7 (duas distinguit partes I—II 3, 10; II 3, 11—VII).

Arn. Schäfer, Abr. d. Quellenkunde d. gr. Gesch. Lips. 1867. I 36 (libros I et II ad opus Thucyd. continuandum, libros III—VII posteriore tempore conscriptos esse).

E. v. Leutsch, Philol. XXXIII, 1874, p. 97 et 127.

W. Vollbrecht, De Xenoph. Hellenicis in epitomen non coactis. Progr. Lycei II Hannov. 1874.

Th. Fellner, Hist. Untersuchungen. Arn. Schäfer . . . gewidmet. Bonnae 1882, p. 63 sqq.

H. Dittrich-Fabricius, Zu Xen. Hell. u. Anab. Philol. XLIX, 1890, p. 574.

E. Richter, Xen.-Studien. Lips. 1893 Annal. Fleckeis. Supplem. XIX p. 149 sqq.

G. Friedrich, Zum Panegyricus des Isocrates. Annal. Fleckeis. vol. 147. 1893, p. 1 sqq. (tres partes distinguit I—II 3, 10; II 3, 11—V 1; V 2—VII. p. 15 et 17.)

R. Hirzel, Der Dialog. Lips. 1895. I 172.
C. Wachsmuth, Einl. i. d. Stud. d. a. Gesch. Lips. 1895. p. 533 sqq. (tres partes distinguit I—II 3, 10; II 3, 11—V 1, 35; V 1, 36—VII.)

Contra eos viros, qui accuratissimis quaestionibus habitis eo perducti sunt, ut Historiae Graecae diversas partes distinguendas esse existimarent, duo viri doctissimi nostrorum dierum ad sententiam eorum redierunt, qui illud opus uno tenore compositum esse persuasum habuerunt: Ed. Schwartzius[1]) et Ed. Meyerus[2]), ita ut pateat, intricatam hanc quaestionem ad liquidum minime iam adductam esse.

Sed cum viri docti omnes, qui sive ab hac sive ab illa parte huic quaestioni operam navaverunt, in examinanda rerum gestarum memoria narrandique ratione a Xenophonte adhibita omnem operam conlocaverint, ante hos viginti sex annos Guilelmus Dittenberger,[3]) vir doctissimus et magister mihi maxime reverendus, rationem omnino fere novam inquirendi in medium protulit. Quaestiones illius, quibus ordini chronologico dialogorum Platonicorum lucem attulit, celebriores sunt, quam ut hoc loco eas laudare conveniat, sed uno verbo rationem illam novam describere mihi liceat. Primus ille vir doctissimus usu atque genere dicendi, quod scriptor sequitur, accuratissime examinando per singula scripta et comparando argumenta sibi comparavit, quibus demonstraretur, utrum certi dialogi Platonis eodem an diverso tempore conscripti essent. In eadem commentatione Dittenbergerus breviter ostendit, ut in Platonem, sic etiam in Xenophontis libros illam rationem quaerendi adhiberi posse.[4])

---

[1]) Mus. Rhen. XLIV 1889 p. 161 sqq.

[2]) Gesch. d. Altertums, vol. III 1901 p. 278. 281.

[3]) Hermes XVI 1881 p. 321 sqq.

[4]) Ante Dittenbergerum in usum dicendi Xenophontis inquisiverunt inter alios H. Beckhaus, De Xenophonteo qui fertur Agesilao, Diss. Berol. 1863. p. 31 sqq. et E. Naumann, De Xeno-

Ac iam fuerunt, qui in ea via, quam Dittenbergerus in quaestionibus Platonicis ingressus est, ad studia Xenophontea adiuvanda pergere conarentur, e quibus hi nominandi videntur:

Adalb. Roquette, De Xenophontis vita. Diss. Regimont. 1884.

Fr. Rosenstiel, De Xenophontis Historiae Gr. parte bis edita. Diss. Gotting. 1882.

H. Sauppe, Nachr. d. k. Ges. d. W. zu Götting. 1882. p. 297—308.

J. A. Simon, Xenophontische Studien. Progr. Düren. 1887 et in Annal. Fleckeis. 137, 1888, p. 745.

T. Mommsen, Beitr. zur Lehre v. d. gr. Präpos. Berol. 1895, p. 365.

J. A. H. Richards, The Hellenics, Classical Review 1901, p. 197 sqq.

Cum ego quoque a Dittenbergero magistro mihi maxime colendo admonitus in animum induxerim quaestiones illius generis instituere, pauca mihi praefanda videntur de eorum virorum doctorum argumentis, qui universam hanc rationem in numeranda particularum frequentia rimandisque sermonis differentiis positam reiectaneam arbitrantur eaque via ad indolem temporaque scriptorum veterum recte aestimanda aliquid bonae frugis percipi posse negant. In quibus primo loco recensendus est J. J. Hartman Batavus, quem vel Eduardus Schwartz, vir doctissimus, his verbis collaudare non dubitavit: „. . wie überraschende Resultate durch die ... Methode gezeitigt werden, mag die ergötzliche Satire zeigen, mit der jüngst der Holländer Hartman in seinen Analecta Xenophontea diese Methode heimgesucht hat.“[1]) Inveniuntur Hartmani argumenta in libri, qui inscribitur „Ana-

phontis libro qui *Λακεδ. Πολιτεία* inscribitur, Diss. Berol. 1876. p. 48 sq., sed id tantum respicientes genuinumne esset scriptum quodpiam necne.

[1]) Mus. Rh. XLIV 1889 p. 184 sq.

lecta Xenophontea",[1]) capite tertio, quod est de particularum apud Xenophontem usu. Quo in capite nominatim Roquettium modo (quem supra nominavi) aggreditur, re vera autem iudicio suo Dittenbergerum non minus quam Roquettium damnat, quod ipsius Hartmani verbis demonstratur. Etenim p. 44 ostendere studet particularum usum nullo modo ad tempora librorum definienda (videas quaeso infra) idoneum esse, sed potius praepositionum plane idem significantium (*σύν*, *μετά* — id quod Tycho Mommsenus affirmaverat), deinde sic pergit: „.. et vera Mommseni observatio cum Dittenbergeri computatione nihil commune habet." Eadem res evidenter inde intellegitur, quod Hartmanus, cum ad finem pervenerit, „statisticam" in universum damnat; si re vera, ut initio ipse quidem affirmat, Dittenbergeri quaestiones exciperet, tale iudicium in fine nullo modo edicere ei licebat.

Res postulat, ut quam brevissime de Roquettii inquisitionibus referam. Dittenbergeri commentatione commotus ille in dissertationis, quam nominavi, paragraphis nona ac decima tempora cunctorum Xenophontis librorum definire suscepit idque ea ratione, ut Xenophontis usum omnium particularum perquireret et conferret. Nullo modo fieri potest, ut hoc loco duas illas ingentes Roquettii tabulas recenseam, sed imaginem saltem diligentiae et industriae, quam Roquettius praestitit, exhibebo. Priore tabula ostendit, quotiens singulae particulae in universum inveniantur in singulis libris; inquirit autem in has: *μήν*, *οὖν*, *δή*, *γε*, *τοί* etc., *πέρ*, *δήπου*, *ἄρα*, *αὖ*, quin etiam particulas *τε* et *δέ* collegit, has quidem scriptis maioribus exclusis. Deinde quibuscum aliis illae particulae coniunctae inveniantur, posteriore tabula ostendit simulque notat, quotiens singulae particularum coniunctiones in singulis libris Xenophontis exstent. Sunt autem particularum coniunctiones hae:

---

[1]) Lugduni Batavorum 1887.

I. *μήν*: *γε μήν, καὶ μήν (-γε), ἀλλὰ μήν (-γε), ἀλλὰ τίς μήν, τίς (πῶς) μήν, οὐ(δὲ)μήν, ἦ μήν, μὴν* solum.

II. *οὖν*: *μὲν οὖν, πάνυ μὲν οὖν, τίς (ἆρα, πῶς) οὖν, γοῦν, τοιγαροῦν, οὐκοῦν, οὔκουν, ὁστισοῦν* etc., *δ᾽οὖν.*

III. *δή*: *δή (καὶ δή, γὰρ δή) μὲν δή, δὲ δή, γὲ δή, τίς (πῶς, ἆρα) δή, καὶ γὰρ δή, μὲν γὰρ δή, καὶ μὲν δή, καὶ δὴ καί.*

IV. *γέ*: *γε μήν, ἀλλὰ μήν γε* etc., *γὲ* cum pron. person. *γε μέντοι* + *μέντοιγε,*

V. *τοί* etc.: *μέντοι, τοίνυν, καίτοι, τοί, οὔτοι, ἐπεί τοι, ἤτοι.*

VI. *πέρ*: *ὅσπερ, ὥσπερ, ἧπερ, καθάπερ, καίπερ, οἷόςπερ, ὅσοςπερ, ὅστιςπερ, εἴπερ, οὗπερ, ὅτεπερ* etc., *ἤπερ, ἄνπερ*

VII. *τέ*: *τε-καί, τε-τε, οὔτε-οὔτε (-τε), εἴτε-εἴτε.*

Hartmanus id, quod demonstrare vult, perspicue praedicat „Roquettium tabulis suis componendis operam perdidisse", ea igitur argumenta, quae ex usu dicendi scriptoris observando nascantur, inania esse. Quam ad rem demonstrandam multa ac varia argumenta profert, quorum priora tam levia sunt, ut paucis verbis refelli possint. Sic breviter dico clarissimam illam „saturam", quae a Schwartzio vocatur, minime Dittenbergeri disquisitiones tangere, nam ipse in commentatione sua clarissime ostendit illas quaestiones nunquam solas per se eam vim habere, ut ordinem chronologicum indicarent, et definirent, sed eas advocandas non esse nisi ubi id ageretur, ut aliqua coniectura aliis de causis prolata aut confirmaretur aut destrueretur. Roquettium Hartmanus meliore iure satura sua aggredi videatur, cum ille non tam clare quam Dittenbergerus rationis numerorum fines circumscripserit. Sed quisquis considerat Roquettium omnino Dittenbergeri commentatione incitatum esse, ut quaestiones suas institueret, et, quatenus Xenophontis Historia Graeca attingitur, illum plane idem sentire, quod Dittenbergerus antea ostendit, ei optimo iure credere licet Roquettium, quoad non contrarium pronun-

tiat, in ea quoque re cum Dittenbergero consentire, quatenus argumenta ex tabulis deprompta vim habeant. Cuius rei hoc argumentum affero, quod etiam Roquettius quaestionibus suis id solum confirmare ac fulcire in animo habet, quod iam antea multis aliis causis plurimis viris doctis comprobatum erat.

Mommseni observationem de praepositionibus *σύν* et *μετά* factam recte se habere pergit Hartmanus; ex ea re quod scriptor quivis duo verba plane idem significantia evidenter impari ratione usurpet, argumenta in tempora librorum definienda iure derivari. Contra in numero particularum non esse, quae in notione ac vi omnino concinant, neque cuiquam licere illas orationi inserere, ut verba *πατήρ*, *μήτηρ*, *τύπτω*. Dicit igitur Hartmanus in arbitrio ac voluntate scriptoris non positum esse, quam particulam usurpare et quando et ubi usurpare vellet, sed singulis orationis locis pro conexu sententiarum certam particulam adhibendam esse, quam scriptori non magis evitare liceat quam verba *πατήρ*, *μήτηρ*. Qua ex re colligit ex usu particularum observando omnino nihil comparari posse ad quaestionem temporis solvendam ac diiudicandam.

Sic primum affert particularum coniunctionem *δ'οὖν*, cuius usum ex certissimo sententiarum conexu totoque sensu posci neqne ex voluntate scriptoris pendere dicit. Quod ut ostendat, praeter locos quosdam Platonis (Apol. exordium, Laches 184 A) hos Expeditionis locos affert: I 2, 25: *οἱ μὲν ἔφασαν ἁρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν Κιλίκων, οἱ δὲ . . . . πλανωμένους ἀπολέσθαι· ἦσαν δ'οὖν οὗτοι ἑκατὸν ὁπλῖται* et II 4, 6: *ποταμὸς δ'εἰ μέν τις καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστι διαβατέος οὐκ οἶδα· τὸν δ'οὖν Εὐφράτην ἴσμεν ὅτι ἀδύνατον διαβῆναι . . .* Ex his duobus locis Hartmanus iure colligere sibi videtur particularum usum sensu et conexu flagitari neque ex voluntate scriptoris pendere. Quam sententiam iam examinemus.

Primum Hartmanus neglexit minime casu fieri, ut in aliquo scribendi genere certa aliqua particula, cui una

tantum neque mutabilis notio inest, opus sit, in alio eius adhibendae occasio non offeratur. Hartmanus dicit particularum coniunctionem *δ'οὖν* solo ex sensu posci — esto; nos autem dicimus iam id, quod in aliquo libro scriptor nunquam ita scribit, ut sententiarum conexus certam particulam poscat, argumentum nobis exhibere, quo ille liber ab alio quodam secernatur, in quo plurimis locis ex conexu opus sit aliqua particula. Quid sentiam, exemplo potissimum ostendo. Constat antiquissimos logographos, qui vocantur, numeros orationis nondum observasse, sed singula enuntiata per parataxim simplici *καί* vel *δέ* coniunxisse, id quod Aristoteles Rhet. III 9 testatur *εἰρομένην λέξιν* dicens. Fingamus librum, qui antiquissimi illius temporis orationis solutae sit; quamquam particularum coniunctio *δ'οὖν* certissime in numero earum est, quae maxime ex conexu poscuntur — id Hartmano sine ulla dubitatione concedimus — tamen in libro aliquo illius temporis illam non inveniremus, cum in scriptis quarti saeculi haudquaquam rara sit. Nos igitur altius Hartmano inquirimus interrogantes, utrum in singulis libris genus dicendi ita se habeat, ut alicui particulae suus locus sit necne; tum autem duobus scriptis inventis, quae illa re manifesto differunt, dicimus ea genere dicendi diversa esse.

Tum negamus id verum esse, quod Hartmanus de usu particularum coniunctionis *δ'οὖν* affirmavit, illam una certa ac definita notione a Xenophonte usurpari. Exped. Cyr. II 4, 6 vis particularum coniunctionis *δ'οὖν* haec est: utrum aliud flumen nobis transgrediendum sit necne, nescio — utcumque id se habet, hoc unum certum est Euphraten . . .; significat igitur *δ'οὖν* idem quod Latine „utique", Germanice „jedenfalls". Quam notionem *δ'οὖν* altero quoque loco, quem Hartmanus attulit, I 2, 25, habet. Si vero ille dicit eam notionem constantem esse neque particularum coniunctionem *δ'οὖν* aliter nisi illa notione usurpari — hoc erratum est. Hist. Gr. V 3, 8: *τοῖς δ'οὖν Λακεδαιμονίοις . . . ἐδόκει οὐ φαύλην πεμπτέον δύναμιν*

εἶναι .... Hoc loco δ'οὖν notionem „utique" post sententiam „utcumque id se habet" iam ob eam causam habere non potest, quod verbis τοῖς δ'οὖν sententia incipitur et non solum sententia, sed etiam nova quaedam narrationis pars, quae cum superiore omnino non cohaeret, sed ad prorsus alias res narrandas transit. Nam ante verba τοῖς δ'οὖν ... legimus nonnullas Xenophontis sententias in universum ad docendos homines positas: ὡς οὐδ' οἰκέτας χρὴ ὀργῇ κολάζειν et ἡ ... ὀργὴ ἀπρονόητον, ἡ δὲ γνώμη σκοπεῖ οὐδὲν ἧττον μή τι πάθῃ ἢ ὅπως βλάψῃ τι τοὺς πολεμίους ... Post haec verba scriptor in narrando pergit usurpatque non nisi transitionis causa particularum coniunctionem δ'οὖν, pro qua simplex δέ vel μέντοι etc. non minus apte usurpare potuit. Sed dixerit quispiam scriptorem particularum coniunctionem δ'οὖν transitionis causa usurpatam tamen consulto adhibuisse, scilicet ut indicaret digressionem illam ante δ'οὖν factam finitam esse seque ad rem propositam redire. Quod si quis putaverit, ego non contra dico, sed dico Xenophontem nullo modo coactum fuisse illo loco δ'οὖν ponere, sed etiamsi illam rem indicare vellet, ei omnem libertatem in scribendo fuisse. Cuius rei argumentum locum Hist. Gr. VI 2, 39 affero, quo etiam longiorem digressionem habemus, sed Xenophon ibi simplici δέ ad rem suam redit. — VII 4, 12: σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον τετελευτηκότος ἤδη τοῦ πρόσθεν Διονυσίου ὁ υἱὸς αὐτοῦ πέμπει βοήθειαν τοῖς Λακεδαιμονίοις ... καὶ ἄρχοντα .. Τιμοκράτην. οὗτος δ'οὖν ἀφικόμενος συνεξαιρεῖ αὐτοῖς Σελλασίαν. Ex hoc loco luce clarius apparet Hartmani dictum falsum esse: simplicissimam narrationem is locus praebet, ubi altera res alteram cito sequitur. Sed fortuna nobis hunc locum, quo solo Hartmani sententia refellatur, invidere videtur, nam pro δ'οὖν varia lectio δ'αὖ exstat. Equidem diiudicare non audeo, utra lectio potior sit; utique clarissimi editores Sauppius, Breitenbachius, Kellerus δ'οὖν — id quod nobis favet — receperunt.

Iam ab altera parte locum afferam, quo Xenophon,

quamvis totus sententiarum conexus talis sit, ut particularum coniunctionem δ'οὖν ea notione, quam Hartmanus dicit, prorsus flagitet, non δ'οὖν, sed aliud quid scripsit. Hist. Gr. I 6, 5: *ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ οἴκοι μένειν, καὶ εἴτε Λύσανδρος εἴτε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται εἶναι, οὐ κωλύω τὸ κατ᾽ ἐμέ· ἐγὼ δ'ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς ναῦς πεμφθεὶς οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποιῶ ἢ τὰ κελευόμενα* . . . Quo loco totus conexus et sententiarum consecutio plane eadem est, quae iis Expeditionis locis, quos Hartmanus attulit: „sive Lysander sive alius rei navalis peritior esse vult, non impedio; utcumque id se habet, utique hoc unum certissimum est me a civitate missum esse.“ Ergo ex hoc quoque loco luce clarius apparet omnino non a conexu pependisse, utrum Xenophon δ'οὖν adhibere posset necne; nam secundum usum posteriorum librorum optime illo loco scribere potuit: *εἴτε Λύσανδρος, εἴτε ἄλλος τις ἐμπειρότερος . . . βούλεται εἶναι, οὐ κωλύω τὸ κατ᾽ ἐμέ· ἐγὼ δ'οὖν ὑπὸ τῆς πόλεως πεμφθεὶς* . . .

Iis, quae de particularum coniunctione δ'οὖν eiusque usu dixit, absolutis Hartmanus similem rem aggressus demonstrare studet ne in particula μήν quidem, quam multo saepius legi inter omnes constat, scriptori permitti, ut arbitrium ac voluntatem suam sequatur. Quam ad rem omnes Expeditionis locos, quibus μήν positum est, examinat et in singulis operam dat, ut particulae μήν certissimam ac peculiarem vim attribuat, unde ostendatur Xenophontem sensu et conexu sententiarum coactum facere non potuisse, quin particulam μήν usurparet. Conspicuum est nos illos locos omnes uberius tractare non posse; sed ut lectori speciem saltem praebeam, qua ratione Hartmanus in ea re usus sit, brevissime addam, quibus maxime causis commotum Xenophontem μήν posuisse Hartmanus dicat.

1. I 9, 16. 18. 20 μήν usurpatur, ut transitus ad novum quoddam argumentum fiat (scil. in morum descriptione).

2. II 5, 11. III 2, 16. VII 7, 51 etc. etc. μήν at argumenta conectenda usurpatum est.

3. V 8, 26. II 4, 20 *μήν* positum est, ut argumentorum series cum ultimo membro coniungatur; ipsa conclusio legentium prudentiae permittitur.

4. I 7, 5. VI 6, 4 et simili modo III 4, 40; V 8, 3 *μήν* incohat responsum, quod aut demonstret aut refellat ea, quae ante dicta sunt.

Ut ea, quae Hartmanus de particulae *μήν* usu disputavit, refellamus, primo nostrum erit demonstrare in iis Xenophontis libris, qui eidem fere tempori cui Expeditio attribuendi sunt, locos inveniri, quibus *μήν, γε μήν, καὶ μήν* legantur, quamvis non subsint illae causae, quas Hartmanus repperisse sibi visus est. Ab altera parte nobis ostendendum erit apud Xenophontem locos exstare, quibus quamvis causae illae Hartmanianae valeant, *μήν* non inveniatur. Ac primum quidem id in Hartmano vituperamus, quod ea, quae Dittenbergerus rectissime observaverat, silentio praeteriit. Ille enim in commentatione saepius commemorata clarissime ostendit eorum Xenophontis librorum, quos ultima vitae aetate conscripsisset, propriam esse particulam *μήν* (*γε μήν*) sine ulla necessitate tam ubertim, ut lector fatigaretur, a scriptore repetitam. Haud sane difficile nobis erit Hartmani dicta ad irritum redigere. Hist. Gr. VII 5, 21 legimus: *πρῶτον . . . ὥσπερ εἰκός, συνετάττετο. τοῦτο δὲ πράττων σαφηνίζειν ἐδόκει ὅτι εἰς μάχην παρεσκευάζετο· ἐπεί γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα . . ., πρὸς τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγε . . .* Hoc loco neque ullius generis argumenta proferuntur, quae Xenophon particula *μήν* adhibenda conectere debuerit — id quod Hartmanus supra causam protulerat — neque „duae res inter se opponendae" sunt, quam alteram causam particulae *μήν* ponendae esse Hartmanus affirmaverat, neque omnino eo loco ulla verba sono extolli dici potest, quam postremam causam esse putaverit quispiam. Apparet igitur eo loco sine ulla necessitate particulas *γε μήν* a Xenophonte usurpatas esse. Eandem rem intellegimus loco Historiae Gr. VII 5, 22: *ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, . . . ἔθετο τὰ*

ὅπλα... τοῦτο δὲ ποιήσας ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευήν,... ἐπεί γε μὴν παραγαγὼν τοὺς.... λόχους..., τότε δή.. Ne hoc quidem loco ulla causa intellegitur, cur scriptor γε μήν adhibere coactus fuerit nec facile quisquam illum non minus apte simplex ἐπεὶ δέ vel ἐπεὶ μέντοι scribere potuisse negaverit. Praeter eos, quos descripsi, hos locos affero, quibus μήν (γε μήν) sine ulla necessitate positum est: Hist. Gr. VI 1, 19 bis. 2, 29. VII 1, 26. 3, 7. 4, 28. Nonnullos quoque locos adiciam, quibus καὶ μήν sine ulla necessitate tantummodo ad transitum efficiendum usurpatum est: Hist. Gr. VII 4, 24. 27. 30. 5, 23. 25. Hic commonefacio de iis, quae Dittenbergerus de usu particularum μήν et γε μήν in minoribus quibusdam Xenophontis scriptis, quae sunt ultimae scriptoris aetatis, observavit. Sic sine ulla causa μήν (γε μήν) legitur in Re publica Laced. VII 1. 5. 6, cum aliis particulis coniunctum μήν positum est ibidem VII 3. 4. Deinde in libello, qui Πόροι inscribitur, μήν constanter ad novum enuntiatum incipiendum adhibetur: III 1. 2. 5. 12. IV 1 plurimisque aliis locis.

Iam ostendamus ab altera parte Hartmanum de usu particulae μήν falsa docere. Quod quo facilius absolvamus, unum exemplum quam aptissimum exhibebimus. Hist. Gr. I 7, 21 sqq. haec legimus: κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω κρίνεσθαι τοὺς στρατηγοὺς καὶ νὴ Δία . . . πρῶτον Περικλέα .... τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε, κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις . . . τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε .... τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες .... τούτων δὲ γιγνομένων οἱ μὲν ἀδικοῦντες τεύξονται τῆς μεγίστης τιμωρίας, οἱ δ' ἀναίτιοι ἐλευθερωθήσονται . . . ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον εὐσεβοῦντες . . . κρινεῖτε .... τί δὲ καὶ δεδιότες.. οὕτως ἐπείγεσθε; ἢ μὴ οὐχ ὑμεῖς ὃν ἂν βούλησθε ἀποκτείνητε καὶ ἐλευθερώσητε . . . . . ἀλλ' ἴσως ἄν τινα καὶ οὐκ αἴτιον ὄντα ἀποκτείναιτε ... δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ Ἀριστάρχῳ ... ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι, . . . τοὺς δὲ στρατηγοὺς . . . . τούτων ἀποστερήσετε. μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἑαυτῶν

ὄντες τοὺς νόμους . . . φυλάττοντες, ἄνευ τούτων μηδὲν πράττειν πειρᾶσθε. In hoc uno exemplo omnia fere, quae huc pertinent, coniuncta cernuntur. Partem eius orationis ante oculos habemus, quam Euryptolemus post pugnam apud Arginusas insulas factam pro octo ducibus habuit. Ac primum quidem initio uniuscuiusque enuntiati novum argumentum affertur, id quod hic conspectus ostendat:

κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω . . . .
τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε . . . .
τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε . . . . . .
τούτων δὲ γιγνομένων . . . .
ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον . . . . . .
τί δὲ καὶ δεδιότες . . . .
ἀλλ' ἴσως ἄν τινα . . . .
δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε . . . .
μὴ ὑμεῖς γε . . . .

Ad tot argumenta inter se coniungenda Xenophontem ne semel quidem particula *μήν* (*γε μήν*) usum esse ex conspectu apparet. Quo igitur dilabuntur omnes illae causae Hartmanianae, ex quibus pendere ille dixit, quando et quo sententiarum conexu particula *μήν* usurpari debuerit? Sed accuratius videamus, quid nos illud exemplum doceat. Primum quidem intelleximus scriptorem argumentorum conectendorum causa non *μήν* adhibuisse, sed aut coniunctionem omnino evitasse aut argumenta simplici *δέ* vel *ἀλλά* adhibito coniunxisse. Verbis *τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε*... quodammodo conclusio fit ex duobus membris, quae antecedunt: *κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω* . . et *τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε* . . ., nam his duae res Atheniensibus praebentur, quarum utramvis accipere possunt, verbis autem *τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε* . . ., ut Hartmani verba sequar, altera syllogismi pars annectitur, quali sententiarum conexu particulam *μήν* necessariam a Xenophonte adhiberi Hartmanus affirmavit (cf. p. 16 sub 3) — sed frustra eam loco nostro quaerimus. Ultima duo membra sunt: *δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε*

et *μὴ ὑμεῖς γε* .... Apertum est verbis *μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι*, cum omnia, quae sequuntur, maxima orationis contentione affici, tum sententiam insequentem acerrime superiori opponi — utrumque Hartmanus causam esse dicit, qua Xenophon *μήν* ut ponat commoveatur. Quamquam hoc loco duae gravissimae causae exstant, cur tamen scriptor particulam *μήν* non adhibuit? Nempe quod particularum usus non, ut Hartmanus dicit, extra voluntatem scriptoris positus est, sed ex arbitrio eius pendet, utrum particulas ponere velit necne, et quas adhibere velit, quas non velit.

Porro Hartmanus dicit p. 51 sq. in simplici narratione particulam *μήν* (in Expeditione) raro inveniri, tamen eam usurpari, ubi „narratio aut in demonstratione locum habeat aut ipsa sit demonstrationi similis." Hist. Gr. I 7, 12 legimus: *τὸν δὲ Καλλίξεινον προσεκαλέσαντο παράνομα φάσκοντες συγγεγραφέναι Εὐρυπτόλεμός τε ὁ Πεισιάνακτος καὶ ἄλλοι τινές. τοῦ δὲ δήμου ἔνιοι ταῦτα ἐπῄνουν, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι, εἰ μή τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βούληται.* Sumptus est hic locus ex ea parte primi libri, qua scriptor gravissimam ac tristissimam illam de octo ducibus causam narrat, ut vix opus sit addere illo loco summam animorum perturbationem iramque demonstrari, ac re vera quis est, qui neget verba *τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι*, quae per se ob modum numerumque, qui Ionico similis est, gravissime atque, ut ita dicam, tristissime sonant, maxima orationis contentione affecta et praeterea verbis, quae antecedunt, acerrime opposita esse? Equidem censeo, si unquam causa ac necessitas fuerit, illo loco Xenophonti particulas *μήν* (*γε μήν*) ponendas fuisse. At — nihil eiusmodi invenimus. Tali loco cum iudicii sinceritate observato num quis erit, qui Hartmani leges normasque usus particularum stare censeat!

Priusquam hanc rem omnino absolvamus, utile esse existimamus ad id, quod volumus, demonstrandum, duas partes orationum alteram iuxta alteram positas de par-

ticularum usu totoque genere dicendi comparare. Quam ad rem hos locos proponimus: Hist. Gr. I 6, 8 sqq. et VI 1, 5 et 8—11, quarum orationum prior a Callicratida ad Milesios, posterior ab Iasone ad Polydamanta habita est:

Callicratidas dicit:

Ἐμοὶ μέν, ὦ Μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄρχουσι πείθεσθαι· ὑμᾶς δ' ἐγὼ ἀξιῶ προθυμοτάτους εἶναι εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ οἰκοῦντας ἐν βαρβάροις πλεῖστα κακὰ ἤδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ὅπως ἂν τάχιστά τε καὶ μάλιστα βλάπτωμεν τοὺς πολεμίους. ... Κῦρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν ἀεὶ ἀνεβάλλετό μοι διαλεχθῆναι, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὰς ἐκείνου θύρας φοιτᾶν οὐκ ἐδυνάμην ἐμαυτὸν πεῖσαι. ὑπισχνοῦμαι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν συμβάντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν τῷ χρόνῳ ᾧ ἂν ἐκεῖνα προσδεχώμεθα χάριν ἀξίαν ἀποδώσειν. ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς δείξομεν τοῖς βαρβάροις ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ἐκείνους θαυμάζειν δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι.

Iason dicit:

Ἐγὼ γάρ, ἔφη, ἔχω μὲν Θετταλίας τὰς πλείστας .. πόλεις συμμάχους .. καὶ μὴν οἶσθά γε ὅτι ξένους ἔχω μισθοφόρους εἰς ,ϛ', οἷς .. οὐδεμία πόλις δύναιτ' ἂν ῥᾳδίως μάχεσθαι .. ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τῶν πόλεων στρατεύματα τοὺς μὲν προεληλυθότας ἤδη ταῖς ἡλικίαις ἔχει, τοὺς δ' οὔπω ἀκμάζοντας. σωμασκοῦσί γε μὴν μάλα ὀλίγοι τινὲς ἐν ἑκάστῃ πόλει .. § 8. *οὐκοῦν τοῦτο μὲν εὔδηλον ἡμῖν, ὅτι Φαρσάλου προσγενομένης καὶ τῶν ἐξ ὑμῶν ἠρτημένων πόλεων εὐπετῶς ἂν ἐγὼ ταγὸς Θετταλῶν ἁπάντων κατασταίην· ὥς γε μὴν ... εἰς ,ϛ' μὲν οἱ ἱππεύοντες γίγνονται .. πλατυτάτης γε μὴν γῆς οὔσης Θετταλίας πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπήκοα μέν ἐστιν .. καὶ μὴν Βοιωτοί γε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὑπάρχουσί μοι σύμμαχοι· καὶ ἀκολουθεῖν τοίνυν ἀξιοῦσιν ἐμοί, ἂν μόνον ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερῶ αὐτούς . . .*

Compluribus de causis has duas orationes recte inter se composuisse mihi videor: nam primum iis rebus, quae insunt, omnino similes sunt, cum in utraque non solum

res ad bellum pertinentes tractentur, sed etiam in utraque orator eum, ad quem loquitur, cohortetur, ut se adiuvet. Deinde eo quoque inter se concinunt, quod in utraque eadem fere orationis contentio est. Quae cum ita sint, si vera essent, quae Hartmanus de particularum usu necessario atque extra scriptoris voluntatem posito protulit, hos duos locos comparantes nos eundem particularum usum, eandem copiam reperire oporteret. Sed quomodo re vera id se habet? In priore oratione totum genus dicendi simplicissimum est, particularum usus rarus atque exilis — in posteriore generis dicendi summa varietas est: numerorum ac periodorum summa ars et particularum maxima copia. In priore oratione septem locis particulae leguntur, ex quibus altera est *μέν*, altera *ἀλλά*, ceterae *δέ*; in posteriore undeviginti particulae diversissimae leguntur: sexies *μέν*, semel *δέ*, quinquies *μήν*, quinquies *γε*, semel *τοίνυν*, semel *ἀλλά*. Posteriorem orationem perlustrantes intellegimus ubique particularum *μήν*, *γε μήν*, *καὶ μὴν — γε* positarum nullam aliam causam esse nisi quod illis adhibendis scriptor aut transitum sibi comparare aut duas res alteram alteri opponere voluerit, qua de re supra (p. 19) satis dictum est.

Caput alterum.

Priore capite eas praecipue quaestiones, quas Dittenbergerus instituit, rectissime se habere cognovimus; ex quibus quid prodierit breviter ut exponam res nunc postulat. Dittenbergerus in commentatione supra commemorata, qua eum particularum (*μήν*, *γε μήν*) usu observando ordini chronologico dialogorum Platonis lucem attulisse supra dixi, per digressionem Xenophontis quoque scripta respexit eademque ratione definire studuit, quibus temporibus libri Xenophontei compositi essent. Cum igitur perquireret,

quantum usum particulae μήν (γε μήν) Xenophon in singulis scriptis sequeretur, haec repperit: cuncta Xenophontis scripta in quattuor tempora distribuenda esse, singulisque temporibus libros hunc in modum attribuendos:

I. Cynegeticus. Historiae Graecae pars prima i. e. I—II 3,10.

II. Oeconomicus.

III. Socratis Memorabilia, Hiero, Convivium, Historiae Gr. pars altera, i. e. II 3, 11—V 1, Expeditio Cyri, Institutio Cyri.

IV. Historiae Gr. pars tertia, i. e. V 1—VII, libri Περὶ Πόρων, Ἱππαρχικός, Περὶ Ἱππικῆς, Ἀγησίλαος, Λακεδαιμονίων Πολιτεία.

Xenophontis scripta quattuor illis temporibus attribuenda esse Dittenbergerus his argumentis demonstravit: observaverat in primo librorum ordine particulae μήν (γε μήν) nullum esse usum, in altero rarissimum, in tertio modicum, in quarto μήν et γε μήν tam frequenter usurpari, ut lector legendo fatigaretur. Quatenus igitur quaestio illa de Xenophontis Historia Graeca habita commentatione Dittenbergeri tangitur, hoc ille ostendit: Historia Graeca neutiquam uno tenore composita est, sed tres distinguendae sunt partes, quae diversis temporibus conscriptae sunt: I—II 3, 10; II 3, 11—V 1; V 2—VII. Idem Roquettius quaestionibus suis assecutus est.

Nunciam ad eam rem pervenimus, quam nobis hoc capite proposuimus: observationibus de certarum locutionum frequentia institutis id, quod Dittenbergerus et Roquettius de Historia Graeca docuerunt, augere et confirmare in animo habemus. Earum partium, quas illi distinguendas esse ostenderunt, duas posteriores omni modo diversissimas et alteram ab altera seiungendas esse plurimis gravissimisque argumentis Guilelmus Nitschius in dissertatione supra nominata demonstravit, ut supervacaneum esse existimem, idem tertium sive quartum osten-

dere.[1]) Meum igitur est duos priores Historiae Graecae partes non uno tempore scriptas esse observationibus novis illustrare.

Qua in re particularum inquisitiones usui esse non iam possunt, cum Roquettius eam rem adeo absolverit, ut fieri non possit, ut quicquam addatur. Aliud igitur verborum genus adire debemus, quo examinando et conferendo ea adiuvemus, quae particularum inquisitionibus effecta sunt. Ac profecto cum de Xenophonte rerum scriptore agatur, aliorum vocabulorum usum magis respiciendum esse apparet, cum necesse sit apud eum particularum copiam atque auctoritatem multo minorem esse quam apud Platonem dialogorum philosophorum auctorem, a quo illae particularum inquisitiones initium ceperunt. Scilicet etiam apud Xenophontem ut scriptorem summa arte scribendi praeditum particulae magni momenti sunt, sed — non solae in quaestionem vocari debent. Quod si in quaestiones de universis Xenophontis libris habendas cadit, imprimis in Historia Graeca observandum est. Nam in eo libro non argumentationes summa arte logica institutas invenimus, sed narrationes rerum bellicarum terra marique gestarum librum omnino explent. Quod genus verborum mihi arcessendum esset, annotatione Dittenbergeri l. c. p. 330 facta instructus sum, ubi ille brevissime ostendit in usu Xenophonteo memorabile discrimen inter *τρόπαιον ἱστάναι* et *τρόπαιον ἵστασθαι* esse.

Qua annotatione commotus sum, ut in usum vocum sollemnium rei militaris, quae in Historiae Graecae prioribus duabus partibus invenirentur, perquirerem. Quam ad rem Historiam Graecam, quoad quaestione nostra attingitur,

---

[1]) Ceterum etiam novissima aetate ea res denuo semel atque iterum demonstrata est; cf. Th. Fellner, Historische Untersuchungen. Arnold Schäfer zum 25jährigen Jubiläum . . . gewidmet, Bonnae 1882, p. 47—69, imprimis autem G. Friedrich, Annal. Fleckeis. 147, 1893 p. 9 sqq. contra Schwartzium, qui Mus. Rhen. XLIV 1889, p. 161 sqq. Historiam Graecam uno tenore scriptam esse iudicaverat.

semel atque iterum perlegi et pervestigavi, primum quidem in certas ac definitas voces intentus, deinde autem, cum longius processissem, eo adductus, ut persuasum haberem totum usum vocum rei militaris, quem scriptor in prima operis parte sequitur, singularem ac prorsus diversum esse ab usu posteriorum librorum.

Quod cum ita se haberet, id spectavi, ut aliis Xenophontis libris in comparationem vocandis usum dicendi duarum priorum Historiae Graecae partium illustrarem: nam quo maiorem materiam conferendam arcessiveris, eo certius ac verius quid in aestimando sermone numerorum rationes valeant, cognosces. Cum altera parte Historiae Graecae quos libros compararem, non haesitavi: ipsi se praebent libri et Institutionis et Expeditionis Cyri, quos plurimi viri docti posteriore Xenophontis aetate, certe non ante annum 387, Dittenbergerus subtilius eodem fere tempore quo Historiae Gr. partem alteram conscriptos esse censet.[1]) Quod attinet ad priorem partem Historiae Gr., haud in aequa condicione versamur; nam non exstat liber Xenophonteus, qui et argumento et tempore cum priore Historiae Gr. parte apte comparetur.[2]) Quod cum ita se habeat, in animum induximus opus Thucydideum, quod tempore quidem optime priori Historiae Gr. parti convenit, comparandum arcessere. Quodsi in universum satis anceps periculosumque esset, sermonem Thucydidis cum Xenophonteo, scriptorum videlicet ut ingenio ita scribendi ratione inter se satis diversorum, componere, tamen hoc loco de eo vocabulorum genere agitur, cuius usus non

---

[1]) De temporibus Institutionis et Expeditionis cf. Dittenberger, Hermes XVI 331. Richter, Annal. Fleckeis. Supplem. XIX 1893 p. 150. Roquette l. c. p. 85; de Expeditionis tempore cf. Ed. Meyer, Gesch. d. Altert. III § 161 A.

[2]) Solus liber, qui primae Xenophontis aetati attribuatur, Cynegeticus, ad quaestionem nostram inutilis est, cum nihil earum, quas quaerimus, vocum praebeat. Tamen singula quaedam repperi, quae infra suo loco addam.

a voluntate aut ingenio scriptoris, sed a consuetudine vulgari et a „norma loquendi" totius aetatis pendeat. Apertum est in Thucydidis usu dicendi conferendo imprimis iis tabulis locum atque auctoritatem esse, quibus diversae notiones vocabuli cuiuspiam demonstrantur, sed omnino omnes eas tabulas omittendas esse, quibus scriptoris proprius usus dicendi ostendatur, quam ad rem infra redibo.

Priusquam tabulas earum vocum, quas contuli, componam, nonnulla praefari mihi liceat de ratione, qua tabulas descripturus sum. Primae componentur tabulae, quibus voces utriusque Historiae Gr. partis conferuntur, sequentur tabulae usus dicendi Thucydidis, quibus usus prioris partis Historiae Gr. illustretur; denique tabulae Cyri Institutionis et Expeditionis, quibus usus dicendi posterioris partis Historiae Gr. confirmetur. Ne voces „prior" et „posterior pars Historiae Graecae" saepius repetendae sint, illam (I—II 3, 10) littera A, hanc (II 3, 11—V 1) littera B notabo. Loci Historiae Gr. secundum maiorem editionem O. Kelleri (Lips. 1890), loci Thucydidis secundum editionem C. Hudii (Lips. 1898), loci Institutionis et Expeditionis secundum editiones A. Hugii (Lips. 1883 et 1897) citabuntur; in recensione, ubi nihil addidi, editores, quos nominavi, secutus sum.

Tabulae.

I. *τρόπαιον ἱστάναι* et *ἵστασθαι.*

A.

τρόπαιον ἱστάναι.	*τρόπαιον ἵστασθαι.*
I 2, 3. 10. 4, 23. 5, 14. 6, 35.	

B.

τρόπαιον ἱστάναι.	τρόπαιον ἵστασθαι.
	II 4, 7. 14. 35. IV 2, 23. 8, 9. 21. 6, 12.

Thucydides.

τρόπαιον ἱστάναι.	τρόπαιον ἵστασθαι.
I 30,1. 54, 1 bis. 2 bis. 63,3. 105, 6 tris. II 22, 2. 79, 7. 82. 84, 4. 92, 4. 5. III 91, 5. 109, 2. 112, 8. IV 12, 1. 14, 5. 25, 11. 38, 4. 44, 3. 56, 1. 72, 4. 97, 1. 101, 4. 124, 4. 131, 2. 134, 1. 2. V 3, 4. 10, 12. 74, 2. VI 70, 3. 94, 2. 97, 4. 98, 4. 100, 3. 103, 1. VII 5. 3. 23, 4. 24, 1. 34, 7. 8. 41, 4. 45, 1. 54. 72, 1. VIII 24, 1. 25, 5. 42, 5. 95, 7. 106, 4.	
54.	

Institutio Cyri.

Verbum tropaeum ponendi non repperi.

Expeditio Cyri.

τρόπαιον ἱστάναι.	τρόπαιον ἵστασθαι.
	IV 6, 27. VI 5, 32. VII 6, 36.

Supra dixi me quaerendi exordium ab ea Dittenbergeri annotatione cepisse, qua ille ostendit in Xenophontis usu dicendi mirum quoddam discrimen esse inter *τρόπαιον ἱστάναι* et *τρόπαιον ἵστασθαι*. Ac memorabilem rem docent tabulae: in A et apud Thucydidem nihil nisi *τρόπαιον ἱστάναι*, in B et in Expeditione nihil nisi *τρόπαιον ἵστασθαι*! Apparet igitur tabulis nostris *τρόπαιον ἱστάναι* prioris aetatis, *τρόπαιον ἵστασθαι* posterioris proprium fuisse, et partem A priori, partem B posteriori tempori attribui.

Id, quod ex tabulis cognovimus, ob ipsam illam constantiam, qua in alteris libris nihil nisi medium usurpatur, in alteris nihil nisi activum, mirabilius est, quam ut omittere possimus porro inquirere, utrum usum ceteri scriptores Attici secuti sint. Quae res cum ipsum ad propositum nostrum minus pertineat, quam brevissime eos locos, quos ut nancisceremur nobis contigit,[1]) exhibebimus.

Soph. Trach. 1102: *κοὐδεὶς τροπαῖ' ἔστησε τῶν ἐμῶν χερῶν.*
Eur. Androm. 684: *ὅταν τροπαῖα πολεμίων στήσῃ στρατός.*
" ibid. 752 sq.: *ἀλλ' εἴς γε τοιόνδ' ἄνδρ' ἀποβλέψας μόνον τροπαῖον αὐτοῦ στήσομαι πρέσβυς περ ὤν.*
" Supplic. 650: *πῶς γὰρ τροπαῖα Ζηνὸς Αἰγέως τόκος ἔστησεν οἵ τε συμμετασχόντες δορός;*
" Orest. 706: *εἰ γὰρ ῥᾴδιον λόγχῃ μιᾷ στῆσαι τρόπαι' ἦν τῶν κακῶν. . . .*
" Phoeniss. 573: *πρὸς θεῶν, τρόπαια πῶς ἀναστήσεις Διί;*
Aristoph. Equit. 521: *ὃς πλεῖστα χορῶν τῶν ἀντιπάλων νίκης ἔστησα τρόπαια.*
" Plut. 453: *θάρρει· μόνος γὰρ ὁ θεὸς οὗτος οἶδ' ὅτι τροπαῖον ἂν στήσαιτο τῶν ταύτης τρόπων.*
[" Thesmoph. 697: *οὐ πολλὴν βοὴν στήσεσθε καὶ τρόπαιον . . .*, hic locus ad rem nostram non spectat propterea, quod *τρόπαιον* verbum adiectivum intellegendum et ad *βοήν* referendum est: „magnum clamorem et talem, qui in fugam vertat."]

---

[1]) Hos locos benignitati Dittenbergeri magistri debeo.

[Lys.] II 25: ἔστησαν μὲν τρόπαιον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.
Lys. VIII 3: στρατηγῶν γὰρ πολλὰς μὲν πόλεις εἷλε, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ κατὰ τῶν πολεμίων ἔστησε τρόπαια.
„ XXXIV 10 πολλὰ τρόπαια τῶν πολεμίων ἐστήσαμεν.
Isocr. IV 150: ἐν ταῖς μάχαις τρόπαιον ἱστάναι τῶν πολεμίων.
„ X 67: τότε πρῶτον τὴν Εὐρώπην τῆς Ἀσίας τρόπαιον στήσασαν.
Plat. Crit. 108C: ἀλλὰ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὔπω τρόπαιον ἔστησαν.
„ Tim. 25 C (ἡ πόλις) κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησεν.
„ Menex. 240 D τρόπαια στήσαντες . . βαρβάρων.
Demosth. III 24: πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαι' αὐτοὶ στρατευόμενοι.
„ XIII 26: πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ πεζῇ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια.
„ XX 76 καὶ ὃς ἐν Κύπρῳ τρόπαι' ἔστησε καὶ μετὰ ταῦτ' ἐν Αἰγύπτῳ.
„ XX 80 τοσαῦτα δ' ἔστησε τρόπαια.
„ XXI 169: οἱ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ τῇ πόλει στήσαντες τρόπαια.
Aeschin. III 156: μὴ πρὸς Διὸς καὶ θεῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρόπαιον ἵστατε ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν.
Plut. de glor. Athen. 7, p. 350 A: τὸ καθ' αὐτοὺς νικήσαντες ἔστησαν τρόπαιον.

Loci, quos attuli, miram produnt rem: intellegimus apud ceteros scriptores Atticos (sc. quot eorum perquisiti sunt) nihil nisi τρόπαιον ἱστάναι usitatum esse duobus locis exceptis: Eur. Andr. 763 et Aristoph. Plut. 453. Cum duo illi loci poëtarum sint, quorum sermo cum aliis tum metricis legibus obstrictus est, apparet solam formulam τρόπαιον ἱστάναι apud Atticos usitatam fuisse. Qua re demonstrata ea ratio, quam supra exposuimus, nullo modo ad irritum redigitur, sed aliquantum commutatur. Nam nunc videmus non, ut supra putavimus, priore tempore τρόπαιον

ἱστάναι, posteriore ἵστασθαι dictum esse, sed omnino nihil nisi τρόπαιον ἱστάναι usitatum fuisse. Quodsi Xenophon in B et in Expeditione solum medium usurpat, in eo gravissimum argumentum positum est, quo ostenditur illum eo tempore, quo partem B et Expeditionem scripsit, consuetudinem sermonis Attici omnino deposuisse, id quod rationem nostram splendidissime confirmat. Etenim constat Xenophontem post reditum illorum decem milium Graecorum anno 401 Lacedaemoniis se adiunxisse, imprimis autem in familiaritatem Agesilai venisse, quocum ex Asia in Graeciam redux in ipsis Lacedaemoniorum castris versatus Scillunte in praedio ab illis donato vixit. Quodsi cognovimus eum tum, cum partem B et Expeditionem conscribebat, consuetudinem sermonis Attici plane deposuisse, partem A autem sub auctoritate illius scripsisse — quid aliud hinc efficitur nisi partem A multo ante partem B et Expeditionem Cyri scriptam esse?

II. Verbum ad bellum proficiscendi.

A.

στρατεύειν.	στρατεύεσθαι.
I 2, 16. II 1, 13.	

B.

στρατεύειν et verb. comp.	στρατεύεσθαι et verb. comp.
III 5, 5 tris. 8. 16. IV 2, 1. 8. 4, 19. 5, 1. 6, 1. 7, 2. 8, 33 bis.	II 4, 30. 36. 43. III 1, 7. 13. 2, 25. 26. 4, 2. 11 bis. 4, 15 bis. 5, 23. IV 1, 38. 2, 5 bis. 6. 3, 15. 4, 17. 6, 2. 3 bis. 13. 7, 5. 8, 14.
13.	25.

Thucydides.

στρατεύειν.	στρατεύεσθαι.
I 8, 4. 9, 2. 12, 3. 26, 4. 94, 2, 107, 2. 108,2. 111,1 bis. 3. 112,5 bis. 113, 1. 115, 5. 143, 5. II 6, 4. 11, 1. 5. 9. 39, 2. 57, 1. 58, 1. 66, 1. 67, 1. 68, 1. 71, 1. 2 bis. 79, 1. 95, 1. 98, 1. 101, 1. 102, 1. 2 bis. III 1, 1. 7, 4. 15, 2. 18, 1. 2. 51, 1. 88,1. 90,1. 2. 95,2. 96,2. 114,3. IV 25, 7. 10. 12. 27, 4. 42,1. 46, 1. 52, 3. 53, 1. 77, 1. 2. 83, 1. 84, 1. 89, 1. 100, 1. 101, 5. 102, 1. 109, 1. 110, 1. 122, 4. 124, 1. V 8, 2. 25, 3. 33, 1. 54, 1. 57, 1. 75, 5. 82, 4. 83,1. 3. 84, 1. 116,1. VI 6, 1. 7, 1. 11,3. 15, 1. 19, 1. 20,1. 59, 4. 75, 2. 76, 3. 88, 5. 93, 1. 95, 1. VII 9. 57, 11. 58, 3. 77, 3.	I 104, 2. 112, 2. II 80, 5. IV 49. V 47,7. 54, 2. 63, 3. VI 21, 2. 23, 4. 24, 1. 31, 5. VII 57, 6. VIII 22, 1. 65, 3. 74, 3. 86, 6.
94.	16.

συστρατεύειν.	συστρατεύεσθαι.
I 99, 2. II 12,15. 29, 6. III 10, 6. 11, 3. 90, 3. 95,1. 3. 101,2. V 57, 2. 81,2. 89. VI 29, 3. 43. 46, 2. 61, 5. VII 33, 6. 35, 1. 57, 2. 3. 11. 87, 3.	II 56, 2. 80, 6. V 60, 1. VII 20, 2. 42, 5. 61, 3.
22.	6.

Institutio Cyri.

στρατεύειν et verba comp.	στρατεύεσθαι et verba comp.
IV 4, 11. V 2, 24. VII 1, 44. 4, 1. 9.	I 2, 13 bis. 14. II 2, 19. 4, 12. III 1, 10. 42. 2, 7. 28. 3, 12. 16. IV 2, 2 bis. 4. 34 bis. 3, 2 bis. 12. 4, 11. 6, 9 bis. 11. V 1, 1. 3, 24. 4, 20. 37. 5, 43. 48. VI 1, 4. 6. 8 bis. 9 bis. 13. 14. 15 tris. 2, 7. 36. VII 2, 6. 22. 4, 14. VIII 3, 47. 4, 24. 5, 2. 23. 25. 6, 8.
5.	51.

Expeditio Cyri.

στρατεύειν et verb. comp.	στρατεύεσθαι et verb. comp.
II 1, 14. 3, 19. 20. 4, 3. 6, 29. III 1, 17. 18.	I 1, 11. 2, 2 bis. 3. 4, 3. 9, 14. II 3, 25. III 1, 10. V 4, 34. 6, 24. VI 2, 15 bis. VII 1, 2. 29. 3, 10. 14. 4, 20. 21. 5, 9 bis. 10. 12. 15. 6, 1. 9. 14. 32. 7, 25. 31.
7.	29.

Sermone Graeco verbi στρατεύειν[1]) et activum intransi-

[1]) Ex verbis compositis, quae apud Thucydidem leguntur, unum, συστρατεύειν, arcessivisse satis habeo, quippe quod longe maximo numero locorum in opere Thucydideo inveniatur. — In Cynegetico I 8 formam ἐστράτευσε inveni, quae optime cum usu partis A operisque Thucydidei convenit; sed ei rei haud nimium tribuo, cum viri docti non consentiant, utrum exordium, in quo illa forma invenitur, Xenophonti sit attribuendum necne (cf. G. Sauppii praefat. editionis Xenophontis scriptorum minorum Lips. 1866 p. CCLV).

tivum et medium ursurpatur. Cum in A solum activum legatur, in B medium paene duplici numero usurpatur. Thucydidis usus verbi et simplicis et compositi optime usui partis A convenit (in universum activi 116, medii 22 exempla); ab altera parte ex tabulis cognoscimus in Expeditione (7 : 29) usum activi magis retrudi, in Institutione autem paene omnino evanescere (5 : 51).

III. Verbum proficiscendi.

A.

ὁρμᾶν et verb. comp.	ὁρμᾶσθαι.
I 3, 2. 6, 20. 21. II 1, 2.	I 4, 23. II 1, 16.
4.	2.

B.

ὁρμᾶν et verb. comp.	ὁρμᾶσθαι et verb. comp.
II 3, 28. III 4, 12. 13. 29.	II 4, 2. III 2, 11. IV 4, 1. 17. 5, 18. 19. 6, 14. 8, 7. 17. V 1, 3. 7. 33.
4.	12.

Thucydides.

ὁρμᾶν.	ὁρμᾶσθαι.
II 19, 1. 92, 1. III 22, 5. 24, 1. 111, 2. 112, 5. IV 14, 1. 34, 1. 36, 2. 79, 2. 90, 3. 94, 1. 96, 7. 103, 2. 115, 3. VI 57, 2. VII 19, 4. 34, 4. 74, 1.	I 32, 5. 64, 2. 74, 3. 90, 2. 104. 144, 4. II 9, 1. 11, 6. 59, 2. 65, 2 bis. 67, 1. 69, 1 bis. 96, 1. III 31, 1. 45, 7. 85, 2. 88, 2. 92, 4. 95, 3. 98, 3. IV 1, 2. 3, 3. 8, 8. 14, 1. 27, 4. 29, 2. 48, 6. 52, 2. 3. 61, 7. 73, 4. 74, 1. 102, 4. 125, 1.

Thucydides.

ὁρμᾶν.	ὁρμᾶσθαι.
VIII 23, 4. 34. 43, 1. 75,1. 84,3. 105,3.	V 1. 6, 1. 3. 29, 4. VI 3, 3. 6, 2. 9, 3. 19, 1. 20, 1. 24, 2. 31, 3. 33, 2. 34, 4. 50, 5. 59, 4. 78, 4. VII 2, 1. 9. 18,3. 21, 5. 33, 4. 49, 2. VIII 3, 1. 8, 2. 11, 3. 23, 1. 24, 2. 40, 3. 47, 2. 60, 2. 73, 3. 76, 4. 86, 4.
25.	69.

Institutio Cyri.

ὁρμᾶν et verb. comp.	ὁρμᾶσθαι et verb. comp.
I 4, 20. 21. IV 2, 28. V 5, 23. VII 1, 17.	I 1, 4. 2, 14. 4, 20. 5, 13. 14. 6, 1. 17. II 3, 7. 15. 4, 15. III 3, 12. IV 2, 11. 3, 16. V 1, 25. 3, 45. 4, 20. 51. 5, 16. VI 3, 1. VII 1, 3. 9. 4, 12. 5, 52.
5.	23.

Expeditio Cyri.

ὁρμᾶν	ὁρμᾶσθαι.	
I 8, 25. III 1, 8. 4, 33. 44. IV 3, 31. V 7, 17. 25. VI 5, 26.	I 1, 9. 2, 5. 10, 1. II 1, 3. IV 8, 22. VI 1, 23.	 III 2, 24. V 2, 4. VII 6, 11.
8.	9.	

Idem quod proximis tabulis hic quoque apparet. Nam etiam verbi ὁρμᾶν activum et medium eodem sensu usurpatur, etiam huius verbi in A activum (duplo), in B medium (triplo) praevalere tabulae docent. Usus partis B ceteris duobus libris confirmatur, sed Thucydidis usus dicendi alienus est ab usu partis A. Quae res, cum non de libro Xenophonteo agatur, neutiquam rei nostrae periculosa est: licet nobis dicere in una hac re Thucydidem proprium usum sequi, qui ut cum usu Xenophontis concinat ne quis postulet. Sed indignum nobis videtur esse in tali causa quiescere: opus est rem accuratius persequi et inquirere, quid causae sit, cur in uno illo verbo usus Thucydidis alienus sit ab usu partis A.

Singulos locos, quorum numeros supra composui, si inspiciemus, Thucydidem mirum in modum perfectum et plusquamperfectum tempus verbi ὁρμᾶσθαι usurpare cognoscemus: inter undeseptuaginta formas medii triginta sunt perfecti et plusquamperfecti. Quodsi consideramus perfectum et plusquamperfectum activi intransitivi ὥρμηκα et ὡρμήκειν usitata non esse, sed modo ὥρμημαι et ὡρμήμην, formas medii, non iam mirabimur usum medii apud Thucydidem praevalere. Sed accedit causa, quae fortasse gravior est. Etenim apud Thucydidem perfectum et plusquamperfectum verbi ὁρμᾶσθαι saepissime notionem prorsus aliam habent, quae primum quidem ex notione „profectum esse“ orta ac derivata est, postea autem in usu dicendi nihil commune iam habet cum notione proficiscendi. Cuius rei exemplum hoc afferam. Thuc. VI 20, 1 legimus: Ἐπειδὴ πάντως ὁρῶ ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, ὡρμημένους στρατεύειν, ξυνενέγκοι μὲν ταῦτα ὡς βουλόμεθα, ἐπὶ δὲ τῷ παρόντι, ἃ γιγνώσκω, σημανῶ ... Quae verba Nicias in contione Atheniensium dicit anno a. Chr. n. 415, cum Athenienses cum ab aliis tum ab Alcibiade ad expeditionem Siciliensem suscipiendam proclives esse viderit. Luce clarius est formam ὡρμημένους neque suam propriam notionem „profectos“ habere posse, quoniam Athenienses ur-

bem nondum reliquerunt, sed de re futura deliberant, neque omnino cum verbi ὁρμᾶσθαι propria notione proficiscendi cohaerere; sed ex conexu ac sensu illorum verborum sequitur formam ὡρμημένους idem significare quod ὀρεγομένους, ἐπιθυμοῦντας, ἑτοίμους ὄντας, id quod Latine „pronum esse“ dicitur. Ut dilucide ostendam, quae formae perfecti seu plusquamperfecti illam vim a verbi propria atque usitata notione omnino recedentem habeant, quae non habeant, tabulam illarum formarum componam.

ὥρμητο

profectus erat.	pronus erat.
IV 74, 1. V 1. VIII 23, 1.	VIII 40, 3.

ὥρμηντο.

profecti erant.	proni erant.
II 9, 1. 67, 1. IV 48, 6.	II 59, 2. 65, 2. III 92, 4. IV 29, 2. V 29, 4. VI 6, 2. 19, 1. 24, 2. VII 21, 5. VIII 47, 2. 60, 2. 73, 3.

ὥρμημαι etc.

profectus sum etc.	pronus sum etc.
I 32, 5. II 11, 6. IV 14, 1. VI 33, 2. VIII 11, 3.	IV 27, 4. VI 9, 3. 20, 1. 78, 4. VIII 8, 2. 86, 4.
11	19

Tabulae ostendunt eas formas, quae notionem „pronum esse“ habent, longe praevalere. Si igitur Thucydides omnibus illis locis pro formis ὥρμημαι et ὡρμήμην verba ὀρέγεσθαι, ἕτοιμον εἶναι etc. usurpavisset, id quod potuit, ratio formarum activi et medii iam ita se haberet, ut usui cetero activi et medii haud sane repugnaret.

IV. Verbum castra faciendi.

A.

στρατοπεδεύειν	στρατοπεδεύεσθαι
II 2, 8.	I 3, 2.

B.

στρατοπεδεύειν (et verb. comp.)	στρατοπεδεύεσθαι.
	II 4, 4. 30. III 1, 7. 2, 2. 5. 11. 4, 22. 24. IV 1, 20. 41. 2, 15 bis. 5, 3. 10. 11. 7, 7.

Institutio Cyri.

στρατοπεδεύειν	στρατοπεδεύεσθαι et verb. comp.
	I 6, 43. III 1, 6. 3, 5. 23 bis. 26. 28. IV 1, 1. 2, 6. V 4, 40. 5, 1. VI 1, 23. 3, 1. VII 1, 45. 5, 7. VIII 5, 2. 9.

Expeditio Cyri.

στρατοπεδεύειν	στρατοπεδεύεσθαι.
VII 6, 24.	I 3, 7. II 2, 15. 17. 4, 1. 9. 10. III 4, 18. 34. 5, 1. IV 3, 6. 4, 8. 5, 1. 11. 8, 19. VI 3, 6. 14. 20. 4, 7. VII 2, 1. 11. 4, 2. 7, 1. 33.

In A activum et medium pari ratione, in B inter sedecim exempla ne unum quidem activi invenimus. Eodem modo usus activi in Institutione (0:17) et in Expeditione (1:23) nullus fere est. Is verbi castra faciendi usus Xenophontis proprius est, apud Thucydidem solum medium invenis.

V. Verba foederis faciendi.

verba	A	B	Inst.	Exped.
δεξιὰς δοῦναι καὶ λαβεῖν		IV 1, 15.	IV 6, 10.	I 6,6. II 3,28. VII 3, 1.
ὅρκους δοῦναι καὶ λαβεῖν	I 3, 9.			
(κοινὸν) ὅρκον ὀμνύναι	I 3, 12.			
τὰ πιστὰ γίγνεσθαι				II 2, 9.
πιστὰ δοῦναι καὶ λαβεῖν		III 2,18. 5,1.	III 2, 23.	I 6,7. IV 8,7. V 4, 11.
πίστεις ποιεῖσθαι	I 3, 4. 12.			
πίστιν δοῦναι καὶ λαβεῖν			VII 1, 44.	
σπένδεσθαι	II 2, 19.	II 3, 29 bis III 4, 5.		I 9, 8. II 3, 7. 9.
σπονδαί		III 2, 20. IV 1,30. 3,21. 7,4. 8,15, V 1, 33.		II 3, 6. 7. 8. 9. 10.
συγκεῖσθαι		III 2, 19. IV 1, 30.		
συμμαχίαν ποιεῖσθαι				V 4, 3.
συνθῆκαι	II 2, 11.	IV 8, 15.	III 2, 24 bis V 4, 27.	
συντίθεσθαι	II 1, 1.	III 5, 6. 25. IV 8, 15.	III 1,21. 2,23. V, 3, 15. VIII 3, 48. 5,25.27.	I 9, 7.

„Foedus inire" in A dicitur (praeter *σπένδεσθαι* et *συντίθεσθαι*) *συνθήκας ποιεῖσθαι*, *ὅρκους δοῦναι καὶ λαβεῖν*, *πίστεις ποιεῖσθαι*. Ne una quidem ex his formulis in B invenitur, quarum in loco sunt *δεξιὰς δοῦναι καὶ λαβεῖν*, *πιστὰ δοῦναι καὶ λαβεῖν* (bis, alterum *πιστὰ δόντα λαβεῖν*). Vocabulum *σπονδαί* cum aliquo verbo coniunctum, quod in B saepe legitur, in A ne semel quidem invenitur. Quibus rebus nude expositis manifestissime cernere licet usum dicendi totamque consuetudinem verborum in A plane diversam esse a parte B. Tabulae docent usum dicendi Institutionis, imprimis autem Expeditionis eundem esse atque in B. [1])

VI. Verba vastandi.

De eadem re, qua tabula superiore, in proxima agitur, quam exhibet p. 39. Videmus utramque partem Historiae Gr. usu verborum vastandi diversissimam esse: quattuor exemplorum, quae in A leguntur, duo sunt verbi *δῃοῦν*, deinde singula verborum *κακῶς ποιεῖν* et *πορθεῖν*. Eorum verborum solum *δῃοῦν* in B legitur, tum autem plurima alia: *κακουργεῖν*, *ἄγειν καὶ φέρειν*, *κακοῦν*, *κακῶς πάσχειν* (passive) *τέμνειν καὶ κάειν*, *ἄγειν καὶ κάειν*, *κόπτειν καὶ κάειν*, *κόπτειν* verbum simplex, *κάειν καὶ πορθεῖν*; in tanto numero diversissimarum vocum solas illas duas, quae in A praeter *δῃοῦν* adhibentur, non inveniri, id valde memorabile esse mihi videtur. In ceteris duobus Xenophontis libris usus dicendi cum vocibus ipsis tum verborum varietate usui partis B similis est.

---

1) In his tabulis componendis eos scilicet locos, quibus nihil nisi una vox vel unum verbum usurpari potuit, omisi. Tum verborum *σπονδαί* et *συνθῆκαι* ea tantum exempla recepi, quorum loco aliae voces adhiberi potuerunt, velut *σπονδὰς ποιεῖσθαι* — *σπένδεσθαι*. Denique in verbis Expeditionis componendis, cum minus de frequentia singulorum verborum quam de varietate vocum ageretur, satis habui inquirere, quae verba Xenophon usurpaverit, et omisi locos omnes enumerare. — Cum usus verborum foederis faciendi, utpote quorum tanta sit varietas, magis ab arbitrio unius scriptoris quam a consuetudine vulgari pendeat, usus Thucydidis conferri nequit; idem valet in ea verba, quae conferuntur tabulis sexta, septima, nona, decima, denique in voces singulares. quae tractantur p. 66 sqq. Itaque eam rem non iam adnotabo,

verba	A	B	Inst.	Exped.
ἄγειν καὶ κάειν		III 2, 5.		
ἄγειν καὶ φέρειν		III 2, 2. 8. 11. 14. 30. IV 8, 17.	III 2, 12. V 5, 23.	II 6, 5.
αἴθειν καὶ φθείρειν				IV 7, 20.
δῃοῦν	I 2, 2. II 2, 9.	III 1, 3. 2, 27. 5, 4. IV 4, 1. 19. 6, 4. 7, 5. 8, 6. 7. 33. V 1, 6.	III 3, 18. 23. V 4, 21. 23.	V 5, 7.
κάειν				III 5, 5 bis. 6 bis.
κάειν καὶ πορθεῖν		IV 1, 1.		
κακὸν ἐργάζεσθαι				V 6, 11.
κακοῦν		III 2, 10.	III 3, 18.	
κακουργεῖν		III 1, 13. 2, 1. IV 8, 7.		
κακῶς πάσχειν		III 2, 12.		
κακῶς ποιεῖν	II 1, 16.		III 3, 15.	I 6, 7. II 3, 23. IV 8, 6.
κόπτειν		III 2, 24. IV 6, 5.		
κόπτειν καὶ κάειν		III 2, 26. IV 6, 12.		
πορθεῖν	I 2, 17.			
τέμνειν καὶ κάειν		IV 2, 15.		

VII. Verba aggrediendi.

verba	A	B	Inst.	Exped.
ἐγκεῖσθαι		III 5, 20.		
εἰς χεῖρας ἐλθεῖν		III 4, 14.	II 4, 15. III 1, 3.	
ἐπιγίγνεσθαι				VI 4, 26
ἐπικεῖσθαι		II 4, 33. IV 5, 15.	VII 1, 28.	IV 1, 16. 3,7. 30. V 2, 5. 26. VI 5,29. VII 8, 17.
ἐπιπίπτειν		III 5, 19. IV 1, 24. 8, 30.		I 8, 2. V 6, 20. VI 2,17. 3,3. 4,24. 5,15. VII 3,43.
ἐπιτίθεσθαι et verb. comp.	II 1, 1.	II 4, 18. IV 5, 13. 14. 5,16. 6,9.	I 6,36. 37. 45. IV 2,3. V 4, 16. VI 3, 13. VII 1,7. 21. 27. 5, 2. VIII 5,14 bis.	II 4,3. 16. 19 bis. 23. 24. 5, 18. III 4, 1. 29. 34. IV 1,10. 16. 2,13. 26. 3,24. 4,18. 5, 1. 7, 22. VI 3,4. 7. VII 4, 14.
ἐπιχειρεῖν			III 3, 47. VII 1, 22.	
ὁμόσε γίγνεσθαι			I 2, 10.	
ὁμόσε θεῖν		III 4, 23.		III 4, 4.
ὁμόσε ἰέναι			II 1,9. 21. III 3, 32. IV 3,5. VII 4,15	VI 5, 23.
ὁμόσε φέρεσθαι		IV 3, 17.	I 4, 11. III 3,63.	
ὁμόσε χωρεῖν		IV 4, 10.		V 4, 26.
ὁμοῦ ἄγεσθαι			I 4, 23.	
ὁμοῦ γίγνεσθαι		IV 5, 15.	II 3, 18. 20 bis. VII 1, 9.	V 4, 25.
προσκεῖσθαι		IV 6, 8. 9.		
προσπίπτειν	I 6,28.	II 4,6. III 2,3		
συμβάλλειν		IV 2, 22.		
συμμείγνυσθαι		IV 2,20. 23. 3,12. 8,38.	II 1, 11. III 3, 18. 61. V 4,46. VII 1,26	IV 6, 24.
συμπίπτειν			II 1, 11.	I 9, 6.
συρράττειν		IV 3, 19.		

In A duo verba aggrediendi singulis locis legimus: ἐπιτίθεσθαι et προσπίπτειν, in B plurimis locis maximum numerum verborum diversorum. Quod cum ita sit, comparatio quidem exemplorum utriusque partis fieri vix potest; tamen toti quaestioni nostrae diiudicandae non minus reliquis inserviunt. Nam cum scriptorem in A omnino bis verbum aggrediendi, in B plurima eius generis verba plurimisque locis posuisse indicent, apparet totum genus narrandi in A aliud esse atque in B. Est enim profecto aliud, si narres καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὖθις . . ., ἐνίκησαν δὲ . ., aliud, si proelium copiosissime describas exordiarisque φράσω δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἑκατέρων.

Splendidissime genus dicendi partis B ceteris duobus libris confirmatur, nam cum in Institutione tum in Expeditione non solum eadem verborum varietas invenitur, sed etiam eadem fere verba: ἐπιπίπτειν, ἐπικεῖσθαι, ἐπιτίθεσθαι, ὁμόσε θεῖν, χωρεῖν ὁμόσε, ὁμοῦ γίγνεσθαι, συμμείγνυσθαι (in Expeditione.)

VIII. Verbum προσβάλλειν.

A.

προσβάλλειν cum dativo.	προσβάλλειν πρός.
I 2, 2. II 1, 15. 19.	

B.

προσβάλλειν cum dativo.	προσβάλλειν πρός.
III 1, 13.	II 4, 2. 27. III 5, 18. IV 4, 16. 6, 12.
1	5

Thucydides.

προσβάλλειν cum dativo.	*προσβάλλειν πρός* (*ἐπί*).
I 49, 3. II 25, 1..93, 4. 19, 1. III 18,1. 22,5. 34, 3. 52, 1. 90,3. 97,3. IV 8, 4. 11, 2. 25, 10. 29, 3. 100, 1. 125, 3. 131, 2. V 6, 1. 10, 6. VI 4, 6. 64, 2. VII 6, 3. 22, 1. 43, 6. 79, 5. VIII 10, 4. 12, 1. 14, 1. 28, 2. 31, 2. 33, 2. 35, 3. 39, 3. 43, 1. 44, 2. 55, 3. 100, 3.	II 56, 4 (*πρός*). III 103, 1 (*ἐπί*). IV 25, 10 (*πρός*).[1] VII 51, 2 (*πρός*).
37	4

Institutio Cyri.

προσβάλλειν cum dativo.	*προσβάλλειν πρός*.
VII 1, 26.	V 3, 12. VII 2, 2.

Expeditio Cyri.

προσβάλλειν cum dativo.	*προσβάλλειν πρός*.
	IV 2, 11. 7, 2. V 2, 4. 5, 2. VI 3, 6.
	5

Verbum *προσβάλλειν*[2], i. e. impetum facere in aliquem, et cum dativo et cum praepositione *πρός* (rarius *ἐπί*) coniungitur. Partes A et B eo inter se differunt, quod in A solus dativus, in B uno exemplo excepto sola praepositio *πρός* usurpatur. Apud Thucydidem ex numero unius et quadraginta exemplorum triginta septem cum dativo con-

[1]) Hoc loco verbum *προσβάλλειν* e conexu supplendum est.
[2]) Exempla verbi *προσβάλλειν* absolute usurpati omisi.

iuncta sunt, in Institutione Cyri, ubi verbum προσβάλλειν rarius legitur, trium verborum duo cum praepositione coniuncta sunt, in Expeditione usus dativi omnino nullus est. Manifestissime tabulae demonstrant usum dicendi ex succinctiore prolixiorem factum esse usumque praepositionis paulatim increvisse.

IX. Verbum νικᾶν.

A.

νικᾶν ἐν	νικᾶν c. acc.	νικᾶν c. dat.	νικᾶν c. part.
I 7, 9.	I 1, 27. II 1, 6.	I 6, 2. II 3, 4.	I 6, 36.

B.

νικᾶν ἐν	νικᾶν c. acc.	νικᾶν c. dat.	νικᾶν c. part.
		VI 3, 13. 14. 8, 1.	

Verbum νικᾶν his modis usurpatur: νικᾶν cum praepositione (ἐν μάχῃ), cum dativo (μάχῃ), cum accusativo (τὴν μάχην), cum participio verbi cuiuslibet pugnandi (μαχόμενος, ναυμαχῶν etc.). In A omnia usus genera, quae ostendi, inveniuntur, contra B verbum νικᾶν non nisi cum dativo coniunctum habet. Deinde tabulae demonstrant scriptorem in A verbum νικᾶν cum aliquo verbo pugnae seu pugnandi saepissime, in B nunquam fere usurpavisse. Hoc quoque tabulae docent in A multo saepius verbum νικᾶν legi quam in multo ampliore B. Id eo factum esse potest, quod scriptor in B aliud verbum eiusdem notionis praetulit, quod re vera fecit, nam νικᾶν in A undecies scriptum est, in multo ampliore B decies, verbum κρατεῖν in A quinquies, in B vicies semel. — Tabulas Institutionis et Expeditionis non descripsi, quod parum materiae praebent, quae comparetur. Nam in utroque scripto binis locis νικᾶν cum verbo pugnae seu pugnandi coniunctum inveni ita quidem, ut usus Institutionis usui partis B non sit similis, Expeditio autem cum usu partis B plane con-

cinat, nam duobus illis locis II 1, 4. II 6, 5. νικᾶν cum dativo coniunctum est. Sed utrumque scriptum eo cum parte B congruit, quod in utroque verbum νικᾶν nunquam fere cum vocabulo pugnae iungitur.

X. Verba sequendi.

A.

ἕπεσθαι.	ἀκολουθεῖν.
II 1, 24. 27. 2, 20.	

B.

ἕπεσθαι et verb. comp.	ἀκολουθεῖν et verb. comp.
II 4, 18. 30. 32. III 1, 22. 4, 8. 23. IV 6, 2. 8, 37. V 1, 8.	II 4, 32. III 1, 22. 27. 4, 7. 24. 5, 17. 23. IV 2, 5. 16 bis. 18. 19. 3, 3. 5. 19. 22 bis. 5, 6. 5, 8. 6, 10. V 1, 8. 21.
9	22

Institutio Cyri.

ἕπεσθαι et verba comp.	ἀκολουθεῖν et verb. comp.
I 2, 7. 4, 7. 20. 22 bis. 6, 21. 26. II 1, 5 bis. 11. 23. 2, 8. 9. 23. 3, 21. 22. 4, 3 tris. 18. 28. III 2, 5. 3, 42. 57. 59. 61. 62. 64. IV 1, 12 bis. 19. 21. 22. 2, 12. 13. 5, 48. 52. 58. 6, 4. V 1, 25. 2, 1. 13. 2, 36. 3, 57. 40 bis. 45. 4, 2. 7. 5, 6. 21. 31. 37. VI 2, 10. 38. 3, 2. 27. 28. 30. 34. 4, 10. VII 1, 3. 4. 8. 9. 15. 26. 28. 29. 30. 32. 36. 3, 7. 4, 11. 14 bis. 5, 17. 29.	II 4, 3. III 1, 42. IV 2, 29. 5, 30. V 1, 25 bis. VI 1, 53. VII 3, 8. VIII 7, 5.

ἕπεσθαι et verba comp.	ἀκολουθεῖν et verb. comp.
VIII 1, 3. 35. 3, 2. 12. 15 bis. 19. 20. 23. 6, 10.	
88	9

Expeditio Cyri.

ἕπεσθαι et verba comp.	ἀκολουθεῖν et verb. comp.
I 3, 6. 9. 17. 18. 19 bis. 21. 4, 11. 13. 14. 15. 17. 5, 14. 8, 19.	II 5, 30. 35.
II 2, 4. 8. 12. 3, 17. 6, 13.	III 1, 4. 10. 2, 35. 3, 4.
III 1, 2. 25. 36. 4, 3. 16. 18. 19. 20. 29. 43. 48.	IV 4, 7.
IV 1, 6 bis. 7. 17. 27. 3, 22. 5, 12. 16. 17. 6, 17. 25. 7, 17. 22. 8, 18.	VII 5, 3. 7, 11.
V 2, 4. 4, 16. 24 bis. 6, 9. 8, 3. 8.	
VI 3, 18. 4, 9. 5, 1. 4. 11 bis. 15. 17 bis. 19. 24. 25. 28.	
VII 1, 37. 2, 9. 3, 6. 7. 12. 39. 40. 43 bis. 44. 6, 29. 7, 14.	
76	9

In A unum verbum sequendi[1]) ἕπεσθαι legimus, in ceteris omnibus Xenophontis libris, quos comparamus, praeter ἕπεσθαι verbum ἀκολουθεῖν idque in B ea frequentia, ut ἀκολουθεῖν longe praevaleat.[2])

[1]) Postquam ipse illud verborum sequendi discrimen in Xenophontis usu dicendi animadverti tabulisque demonstravi, invenio eam rem ab alia quidem parte a Fr. Rosenstielio observatam esse, De Xenoph. Historiae Gr. parte bis edita, Diss. Gotting. 1882 p. 10 sqq. Cf. etiam I. A. Simon, Xenoph.-Studien I. Progr. Düren 1887 p. 21—23.

[2]) In Cynegetico uno loco ἀκολουθεῖν inveni (7, 6), id quod non bene cum iis convenit, quae de usu verborum sequendi repperimus: sed quis offendet in eo, quod praeter plurima verbi ἕπεσθαι exempla in Cynegetico uno loco alterum verbum invenitur, quod Xenophonti notum fuisse omnino fieri non potest, ut negetur.

XI. Verba, quae significant „capi“.

A.

ἁλίσκεσθαι.	ζωγρεῖσθαι.
I 1, 10. 15.	I 5, 14. II 1, 31.

B.

ἁλίσκεσθαι.	ζωγρεῖσθαι.
III 2, 26. 4, 19. IV 3, 7. 8. 6, 4.	

Thucydides.

ἁλίσκεσθαι.	ζωγρεῖσθαι.
I 103, 1. 121, 4. 128, 5. IV 26,7. 48,4. 57,4. 104,1. VII 34, 6. 71, 6. VIII 34.	I 50, 1. II 5, 4. 92, 2. III 66, 2. IV 57, 3. VII 23, 4. 24, 2. 41, 4. 85, 2. VIII 95, 7.
10	10

Institutio Cyri.

ἁλίσκεσθαι.	ζωγρεῖσθαι.
I 4, 21. 23. III 1, 4 bis. 2, 10. 15. IV 2, 28. V 4, 6. VI 1, 25. 2, 11.	

Expeditio Cyri.

ἁλίσκεσθαι.	ζωγρεῖσθαι.
I 4, 7. III 5, 14. IV 1, 3. 4, 19. 5, 24. V 2, 31. VII 1, 36.	IV 7, 22.

In A ἁλίσκεσθαι et ζωγρεῖσθαι pari frequentia usurpantur, quo cum usu Thucydidis opus mirum in modum convenit, contra in B et in Institutione et in Expeditione (uno loco excepto) verbum ζωγρεῖσθαι omnino non legitur. Imprimis ex usu Thucydidis, qui decies ζωγρεῖν (ζωγρεῖσθαι) habet, apparet illud verbum prioris aetatis magis quam posterioris proprium fuisse.[1]) Ne quis in uno illo Expeditionis loco (IV 7, 22) offendat, quo ζωγρεῖν exstet, moneo inveniri locos quosdam, quibus verbum ζωγρεῖν evitetur, quamvis illis locis sensus ac notio „vivum capere" poscatur, quin etiam a scriptore alia ratione exprimatur. Exped. III 4, 5 legimus: τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοὶ καὶ τῶν ἱππέων ἐν τῇ χαράδρᾳ ζωοὶ ἐλήφθησαν εἰς ὀκτωκαίδεκα . . ., tum IV 1, 22: ἀπεκτείναμέν τινας αὐτῶν, καὶ ζῶντας προυθυμήθημεν λαβεῖν . . . ὅπως ἡγεμόσιν . . χρησαίμεθα. Tales locos inspicientibus concedendum est Xenophontem ad verbum ζωγρεῖν usurpandum non valde propensum fuisse, cum id, quod uno verbo dicere potuit, pluribus explicare eum videamus.

XII. Vocabula exercitus.

A.

στράτευμα.	στρατιά.
I 1, 24. 31. 2, 13. 15. 3, 20. 4, 22. 5, 7. 6, 18.	I 1, 8. 2, 6 bis. 13. 3, 5. 4, 10. 21. 5, 17.
II 3, 3.	II 1, 15.
9	9

[1]) Ne quis dicat discrimen inter duo illa verba esse scriptoremque alterum de industria evitare voluisse; nam ἁλίσκομαι idem est quod ζωγροῦμαι, praeterquam quod hoc verbum notionem artius circumscriptam habet: „vivum capi". Qua de causa ex numero exemplorum verbi ἁλίσκεσθαι ea tantum elegi, quae ad homines (seu animalia) referuntur, quorumque loco ζωγρεῖσθαι poni potuit, cum huius tantum generis verbi ἁλίσκεσθαι exempla cum verbis ζωγρεῖσθαι conferri aequum sit.

B.

στράτευμα.	στρατιά.
II 4, 39. III 1, 2. 8 bis. 9 bis. 10. 22. 23. 2, 9. 12. 14. 15. 17. 18. 19. 20. 23. 24 bis. 29. 4, 4. 6. 11. 16. 23. 5, 17 bis. 18. 21 bis. 23. IV 1, 41. 2, 5. 8. 13. 3, 4. 13. 21 bis. 4, 1. 13 bis. 19. 5, 3. 5. 8. 10 bis. 6, 4. 5. 8 bis. 7, 3. 7. 8, 19. 21. 30. 37 bis. 38. V 1, 35.	III 1, 5. 28. 2, 27. 4, 21. 26. 5, 5. 24. IV 1, 16. 2, 7. 9. 4, 14. 5, 11.
62.	12.

Thucydides.

στράτευμα.	στρατιά.
I 63, 1. 105, 4. II 10, 3. 67, 1. 75, 1. 100, 6. III 95, 1. 101, 1. 108, 1. 112, 2. 5. IV 6. 25, 11. 43, 2. 54, 1. 71, 2. 72, 2. 73, 1. 93, 1. 2. 96, 5. 115, 2. 127, 1. 129, 4. 132, 2. V 9, 6. 10, 5. 6. 10. 57, 2. 64, 3. 65, 3. 71, 2. 73, 1 bis. 2. 3. 78. 114, 1. VI 7, 2. 29, 2. 3. 32, 1. 2. 42, 1. 47. 49, 2. 51, 2 bis. 62, 1. 4. 63, 3. 64, 3 bis. 65, 2. 3. 66, 1. 3. 67, 1 bis. 70, 2. 73, 2. 74, 1. 88, 4. 97, 1. 98, 3. 101, 5. 103, 1.	I 27, 1. 30, 3. 59, 2. 93, 7. 95, 6. 105, 3. 106, 2. 109, 3. 114, 1. 2. 129, 2. 141, 4. II 10, 1. 22, 2. 25, 5. 29, 5. 33, 1. 56, 3. 57, 1. 58, 1. 2 bis. 69, 2 bis. 70, 2. 79, 2. 81, 1. 82. 95, 3. 101, 5. III 7, 5. 19, 2. 28, 1. 2. 30, 1. 35, 2. 94, 3. 95, 2. 100, 1. 2. 102, 5. 105, 1. 110, 2. IV 27, 1. 30, 3. 4. 37, 1. 42, 3. 44, 2. 57, 3. 69, 2. 70, 1. 75, 1. 2. 78, 1. 80, 1. 83, 1. 6. 85, 1. 7. 108, 5. 6. 121, 2. 122, 2. 128, 2. 130, 6. 132, 2. 135, 1. V 2, 3. 6, 2. 3. 10, 2. 4. 12. 13, 1. 47, 6. 52, 2. 63, 4. 83, 1. 3 bis. 116, 3. VI 7, 1. 21. 22. 26, 1. 31, 5. 33, 2. 37, 1. 44, 1. 47. 48 bis. 49, 3. 50, 2. 51, 1. 3. 52, 1. 53, 2. 61, 2. 62, 5. 91, 4 bis. 93, 4. 94, 3. 99, 2. 100, 1. 3. 102, 4. 103, 2.

Thucydides.

στράτευμα.	*στρατιά.*
VII 5,3. 6,3. 20,3. 24, 3 bis. 25, 9. 26,1. 42,2. 3. 6. 44,3. 47,3. 53,3. 71,4. 73,3. 74. 75,1. 4. 7. 76. 78,1. 79,5. 80,1. 2. 4. 81,3. 85,1.3. VIII 50,5. 51,1. 2. 63, 3. 89,1. 2. 100,5.	VII 1,1 bis. 3,3. 4. 4,2. 5. 7,2. 3. 11,2. 3 bis. 12,1 bis. 15,1 bis. 16,1. 17,1. 21,1. 22,1. 25,9. 27,3. 31,3. 5. 33,3 bis. 6. 42, 3. 5. 43,1. 2. 3. 46. 48,3. 49, 2. 50,1. 3. 52,1. 53,1. 73,1. 79, 1. 4. 5. 80,1. 82,3. 83,2. 84,1. VIII 5,3. 6,2. 19,2. 20,2. 28,3. 32,2. 33,2. 34,1. 37,4. 38,2. 40,2. 61,1. 71,1 bis. 2. 87,1. 108,4.
103	173

Institutio Cyri.

στράτευμα.	*στρατιά.*
I 4,17. 6,16. II 1,2. 8. 10. 31. 2,18. 23. 4,12. 14. 21. 22. 23 bis. 30. III 1,1. 5 bis. 10. 42. 3,1. 5. 6. 22. 26 bis. 29. 57. 59. IV 1,1. 7. 19. 2,3. 9 bis. 15 bis. 18 bis. 23. 5,8. 9. 13. 16. 31. 56. V 2,32. 3,8. 12. 16. 24. 28 bis. 37 bis. 52. 56. 59. 4,1. 6. 14. 15. 23. 42. 50. 5, 1. 3. 4. VI 1,12. 23. 24. 55. 2,6. 10. 11. 13. 3,1. 5. 7. 10. 12. 18. 20. VII 1,4. 5. 7. 22. 23. 24 bis. 2,1. 5. 3,1. 4,1. 3. 7. 8 bis. 5,1. 2. 3. 13. VIII 1. 2. 5,21. 23. 6,16.	I 1,4. 4,17. 5, 5 bis. 6, 9 bis. 13 bis. 14. 17 quater. 43. 44. II 1,24. 2,19. 23. 4,27. III 1,30. 31. 32. 34. 42. 2,29. 3,3. 4. 6. 11. 21. IV 1,8. 3,1. V 2,1. 5. 3,2. 4. 4,7. 43. 5,43. VI 1,2. 6. 13. 15. 24. 2, 13. 37. 39. 3,34. 4,1. 12. VII 1,16. 24. 4,2. 4. 7 bis. 5,2. 3. VIII 1,14. 6,19.
106	60

Expedition Cyri.

στράτευμα.	*στρατιά.*
I 1, 7 bis. 8. 9 tris. 10. 2, 1 bis. 14. 18. 21 bis. 25 bis. 3, 14. 4, 5. 13. 16. 17. 5, 6. 9. 11. 12. 13 bis. 6, 2. 7, 1. 12. 14. 19. 8, 1. 12. 14 bis. 21. 22. 9, 17. 31. 10, 5. 14. 18. 19.	I 2, 12. 27. 3, 1. 20. 4, 5. 7, 2. 16. 8, 23.
II 1, 6. 2, 12 bis. 16. 18. 3, 3. 10. 4, 3. 9. 16. 25. 26 tris. 5, 28. 29. 6, 5 bis. 10.	II 2, 8. 4, 3. 25. 5, 25. 6, 8.
III 1, 38. 3, 9. 15. 16. 19. 4, 13. 28. 35. 37. 39. 41 bis. 45.	III 1, 4. 2, 13. 27. 5, 16.
IV 1, 6. 7. 11. 27. 2, 19. 3, 15. 19. 24. 4, 10. 17. 19. 5, 1. 11. 20. 28. 6, 6. 21. 7, 11.	IV 1, 12. 27. 3, 9. 7, 3.
V 2, 1. 6, 17. 33. 7, 15. 23. 27. 29. 35.	V 2, 30. 5, 2. 14. 6, 1. 17 bis. 19 bis. 21. 36. 37. 7, 12. 26.
VI 1, 14. 18. 32. 2, 10 bis. 14. 16. 3, 1. 10. 19. 22. 4, 11 bis. 5, 7. 22. 6, 2 bis. 5. 8. 11. 34.	VI 1, 3. 19. 20. 22. 25. 2, 4. 10. 15. 3, 19. 4, 20. 5, 6. 6, 19. 20. 22. 26. 27. 29. 31 bis.
VII 1, 2 bis. 5. 6. 8. 10. 14. 18. 35. 2, 2. 4. 7. 8 bis. 9. 11. 12. 13. 15 tris. 17 bis. 19. 22. 24. 25 bis. 27. 3, 2. 8. 12. 16. 37. 38. 5, 15. 6, 2 tris. 3 bis. 7. 44. 7, 2. 10. 57. 8, 6. 20. 21. 24.	VII 1, 4. 24. 35. 40. 2, 1. 10. 31. 35. 5, 9. 6, 1. 7. 7, 14 bis. 31. 37. 38 bis. 49. 56 bis.
172	73

Utrumque vocabulum *στρατιά* et *στράτευμα* idem valet, tamen tabulae clarissime demonstrant illa verba diversis temporibus diversissima frequentia usurpata esse. Apud Thucydidem *στρατιά* longe praevalet (173 : 103), in A utrumque verbum pari numero adhibetur (9 : 9), contra in Institutione, in Expeditione, in B usus verbi *στράτευμα* magis magisque procedit, ut in B verbum *στράτευμα* plus quam

quintuplici numero legatur. Hic quoque videmus partes A et B usu dicendi manifestissime discerni.

XIII. Notiones vocabuli *στρατόπεδον*.

A.

significat exercitum.	significat castra.	significat utrumque.
I 1, 3. 21. 2, 7. 31. 3, 1. 17. 4, 7.	I 2, 5. 3, 4. 6, 21. 36. 38.	I 3, 7.
7	5	

B.

significat exercitum.	significat castra.
IV 4, 13.	III 2, 2. 3. 5. 4, 24. IV 1, 22. 24. 2, 23. 3, 23. 6, 7. 7, 7.
1	10

Thucydides.

significat exercitum.	significat castra.	significat utrumque.
I 53, 3. 62, 3. 6. II 25, 2. 31, 2. 65, 11. 78, 1. 81, 7. 89, 7. III 22, 5. 28, 1. 3. 97, 3. 98, 3. 107, 3. 112, 1. IV 29, 3 bis. 4. 43, 5. 90, 4. 94, 1. 2. 96, 1. 2. 125, 1. 129, 4. V 55, 1. 59, 1. 5. 60, 3. 4. 66, 4. 68, 1. 70. 71, 1. 72, 4. VI 68, 1. 86, 3.	I 11, 1. 46, 5. 49, 5. 51, 4. 62, 4. II 12, 4. 19, 2. 81, 4. 7. 8. III 6, 1. 2. 33, 3. 107, 1. IV 14, 5. 15, 1. 25, 2. 30, 4. V 66, 1. VI 37, 2. 44, 3. 51, 3. 64, 1. 65, 3. 74, 2. 75, 2. 88, 5. VII 8, 3. 23, 2. 4. 36, 5. 43, 4. 44, 8. 50, 3. 53, 1. 3.	I 117, 1. 137, 2 bis. III 5, 2. IV 26, 1. 131, 2. VII 47, 1.

Thucydides.

significat exercitum.	significat castra.	significat utrumque.
VII 3, 3. 25, 8. 42, 4. 44, 1. 7. 54. 71, 4. 80, 3. VIII 36, 1. 48, 1. 51, 1. 72, 1. 76, 1. 6. 96, 2. 97, 3.	59, 2. 69, 4. 71, 6. 73, 3. 75, 2. 5. 78, 7. 79, 6. VIII 40, 3.	
55	45	

Institutio Cyri.

significat exercitum.	significat castra.
	I 6, 16. III 2, 2. 3, 25 quater. 27. 67. IV 1, 8 bis. 9. 2, 23. 32. 35. 40. 42. 3, 9. 5, 5. 8. 9. 14. 42 bis. V 1, 3 bis. 2, 14. 4, 16. 5, 1. 23. 38. VI 3, 9. VII 5, 50. VIII 5, 8. 13. 14.
	35

Expeditio Cyri.

significat exercitum.	significat castra.	significat utrumque.
	I 10, 1 bis. 5. 8. 17. II 2, 18. 3, 19. 5, 27. 33. 34. III 1, 46. 4, 36. IV 4, 9. 17. 20 bis. 22 bis. 5, 22. V 1, 9. 16. 2, 1 bis. 32. 5, 7. VI 1, 13. 4, 10. 25. 26. bis. 27. 5, 4. 32. VII 3, 1. 34. 6, 42. 7, 57.	IV 8, 23.

στρατόπεδον[1]) apud Xenophontem et castra et exercitum significat. Vim huius vocabuli procedente tempore omnino mutatam esse tabulae ostendunt: in A notio exercitus praevalet, in posterioribus Xenophontis libris, quos comparamus, sicut in B (uno loco excepto) notio exercitus omnino non invenitur. Sed ne uno quidem illo loco notio exercitus mera intellegitur: nam Hist. Gr. IV 4, 13 legimus: *ἐπεὶ δὲ ἠθροίσθησαν, ἔγνω Πραξίτας πρῶτον μὲν τῶν τειχῶν καθελεῖν ὥστε δίοδον στρατοπέδῳ ἱκανὴν εἶναι* ... Equidem non dubito, quin hoc loco scriptor *στρατόπεδον* non solum exercitum i. e. milites, sed exercitum cum omnibus impedimentis intellexerit. — Thucydidis denique usus optime usum partis A confirmat: nam apud illum notio exercitus longe praevalet.

XIV. Verba comitatus.

A.

cum praeposit.	cum dativo.	cum participio.
ἧκε σὺν τριή-	*εἰσέπλει ιδ΄ ναυσίν* I 1, 2.	*ἦλθεν ἔχων*
ρεσι I 1, 11.	*ἀνηγάγοντο κ΄ ναυσίν* I 1, 2.	*ναῦς* I 1, 1.
σὺν λ΄ ναυσὶν	*ἐπεισπλεῖ ιη΄ ναυσίν* I 1, 5.	*ναῦς ᾤχοντο ἄγον-*
ᾤχετο I 4, 9.	*πλεῖν ναυσὶν ξ΄* I 1, 11.	*τες* I 1, 18.
σὺν στρατιᾷ κατ-	*ἐπεισπλεῖ κ΄ ναυσίν* I 1, 12.	*ἧκεν ἔχων Χερρο-*
έπλευσε	*ταῖς κ΄ περιπλεύσας* I 1, 18.	*νησίτας* I 3, 10.
I 4, 10.	*ἔπλευσαν στρατοπέδῳ* I 3, 1.	*λαβὼν .. κ΄*
σὺν ναυσὶν	*κατέπλευσεν .. ναυσὶν κ΄* I 4, 11.	*ἔπλευσε* I 4, 8.
ἔπλευσεν	*ἀνήχθη ταῖς ναυσίν* I 5, 15.	*ἔχων ἥκειν τά-*
I 5, 18	*ταύταις ἀναγαγόμενος* I 5, 20.	*λαντα* I 5, 3.
προσπλεῖ σὺν σ΄	*ἔφευγε ταῖς ναυσίν* I 6, 16.	*συμπαρῄει πεζὸν*
ναυσί II 2, 7.	*ταῖς ρκ΄ ἀναχθείς* I 6, 26.	*ἔχων* II 1, 28.

[1]) In Cynegetico locum inveni, qui ea, quae his tabulis ostenduntur, optime fulcit. Nam 12, 4 legimus: *δυστυχήσαντος δὲ οἰκείου στρατοπέδου .. οἷοί τε ἔσονται καὶ αὐτοὶ σῴζεσθαι* ... Non dubium est, quin hoc loco *στρατόπεδον* notionem exercitus habeat.

cum praeposit.	cum dativo.	cum participio.
	μζ' ναυσὶ πλεῖν I 6, 35.	ἱμάτιον ἔχων ἀπιέναι II 3, 6.
	ταῖς ναυσὶν ἔπλεον I 7, 31.	
	ταῖς θ' ναυσὶ φεύγων II 1, 29.	
	η' ναυσὶν ἀπέπλευσε II 1, 29.	
	ναυσὶ σ' ἀφικόμενος II 2, 5.	
	ταῖς ναυσὶν ἀπέπλευσεν II 3,8.	
5	18	7

B.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
ὁρμηθεὶς σὺν σ' II 4, 2.	ἀφικόμενοι πολλῇ δυνάμει III 5, 9.	λαβὼν αὐτοὺς καταβαίνει II 4, 5.
οὐδεὶς σὺν ὅπλοις ἐξῄει II 4, 26.	ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέων V 1, 23.	λαβὼν συνειλεγμένους ἀφικνεῖται II 4, 10.
σὺν ἄλλοις ἐπηκολούθει II 4, 32.		τοῦτ' (sc. στράτευμα) ἔχων ἀνέβη III 1, 2.
ἀνελθόντες σὺν ὅπλοις II 4, 39.		ἔχων Μειδίαν ἐπορεύετο III 1, 23.
σὺν τῇ στρατιᾷ κατέβαινεν III 1, 5.		λαβὼν κρατίστους προῆλθε III 2, 18.
διαβαίνει σὺν τῷ στρατεύματι III 2, 9.		ἥκειν ἄγοντα τῶν Αὐλωνιτῶν τινας III 3, 8.
διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι III 2, 12.		αὐτὸν ἧκεν ἄγων III 4, 10.
σὺν ναυσὶ παραπλεῖν III 2, 12.		ἐπορεύετο ἔχων στράτευμα III 5, 17.
σὺν οἷς εἶχεν ᾔει III 5, 18.		λαβόντες αὐτὸν πάλιν ἥκειν IV 2, 4.
ἐπορεύετο σὺν δυνάμει IV 1, 23.		λόχον ἔχων συστρατεύοιτο IV 2, 5.
μετὰ ἐθελόντων ᾔει IV 4, 10.		ἔχων τὸ στράτευμα ἐπορεύετο IV 2, 8.
ὁρμώμενοι σὺν μόρᾳ IV 4, 17.		ἔχων τὸ στράτευμα ἀπεχώρησεν IV 3, 21.
ἐλθόντες μετὰ λιθολόγων IV 4, 18.		ἔχων ἔρχεται τὴν μόραν IV 4, 8.
σὺν στρατεύματι ἐπορεύετο IV 5, 5.		ἔχων ἱππέας οὐ πολλοὺς ᾔει IV 4, 10.
σὺν δόρασι παρηκολούθουν IV 5, 6.		τὴν μόραν ἔχων ἀπῄει IV 5, 18.
σὺν ὁπλίταις ἀπῄει IV 5, 12.		ἔπλει ἔχων ναῦς κζ' IV 8, 24.
		τὰς ἄλλας ναῦς λαβὼν ἔπλει V 1, 5.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
σὺν τοῖς ἄλλοις ἠκολούθει IV 6, 10.		ᾤχετο ἄγων (τριήρεις) V 1, 9.
σὺν ταῖς ιβʹ ναυσὶν .. περιπλεῖν IV 8, 23.		ἐξέπλει πελταστὰς ἔχων ωʹ V 1, 10.
πλέοντι μετὰ ιʹ τριήρων IV 8, 24.		χρήματα οὐκ ἔχων ἥκω (i. e. οὐ σὺν .. vel ἄνευ ...) V 1, 14.
οἰχόμενον σὺν τοῖς μισθοφόροις IV 8, 35.		ἔπλει ιβʹ τριήρεις ἔχων V 1, 19.
κατέβαινε σὺν τοῖς Λακωνικοῖς IV 8, 37.		προσπλέοι Πολύξενος ἄγων ναῦς κʹ V 1, 26
		Θρασύβουλος ἔχων ναῦς ηʹ ἔπλει V 1, 26.
21	2	23

Thucydides.

a) αἴρειν.

cum praepositione.	cum dativo.		cum participio.
	ἄραντες νʹ ναυσίν	I 29, 1.	
	ἄρας τῷ στρατῷ	II 12, 14.	
	ἄραντες τῇ παρασκευῇ	II 23, 3.	
	ἄρας τῷ στρατεύματι	III 95, 1.	
	ἄραντες τῷ ... στρατῷ	IV 11, 2.	
	ἄραντες ταῖς ναυσίν	IV 129, 3.	
	τῇ στρατιᾷ ἄραντες	VI 51, 3.	
	ἄραντες ταῖς ναυσίν	VIII 60, 2.	
	ἄραντες ταῖς ναυσί	VIII 79, 1.	
	ἄρας ναυσὶ ογʹ	VIII 99.	
	10		

b) ἀφικνεῖσθαι.

cum praepos.	cum dativo.	cum participio.
	ναυσὶ πλείσταις ἀφικόμενος I 9, 3.	ἔχων δώδεκα (ναῦς) ἀφικνεῖται III 7, 3.
	ταῖς κʹ ναυσὶν ἀφικνοῦνται II 92, 7.	ἔχων στρατιὰν ἀφικνεῖται IV 30, 4.
	ἀφικόμενος ταῖς ϛʹ ναυσί III 81, 4.	
	μʹ ναυσὶν ἀφικνεῖται IV 76, 1.	

cum praepos.	cum dativo.	cum participio.
	ἀφικόμενος τῷ στρατῷ IV 110, 1.	ἀφικνεῖται δύο λόγω φέρων V 76, 3.
	τῷ στρατεύματι ἀφικνοῦνται V 64, 3.	
	στρατιᾷ ἀφικομένους VII 1, 1.	
	„ ἀφικόμενος VII 42, 3.	
	η΄ ναυσὶν ἀφικνεῖται VIII 16, 1.	
	ί ναυσὶν ἀφικόμενος VIII 20, 2.	
	ταῖς ναυσὶν ἀφιγμένος VIII 79, 5.	
	11	3

c) ἔρχεσθαι.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
μετὰ ἐγκλημάτων ἐρχόμεθα I 40,1.	στόλῳ ἦλθε I 18, 2.	ἃ ἦλθεν ἔχων I 9, 2.
ξὺν ὅπλοις ἔλθωσιν V 50, 4.	ἦλθον πλήθει I 102,1.	περιουσίαν ἦλθον ἔχοντες I 11, 2.
ἐλθὼν μετ' ὀλίγων ὁπλιτῶν V 52, 2.	ἐλθόντες ταῖς ναυσίν I 117, 2.	οὓς ἔχων ἦλθε II 80, 5.
ἐλθόντες μετὰ ξιφιδίου VIII 69, 4.	τοῖς λειπομένοις ἐλθόντες II 12, 5.	λαβὼν λόχον ἦλθεν IV 43, 1.
	ναυσὶ..ἔλθωσιν II 80, 1.	ἔχων ἦλθεν ὁπλίτας IV 70, 1.
	μείζονι στόλῳ ἦλθον III 94, 1.	κλίμακας ἔχοντες ἦλθον V 56, 5.
	πλέονι στόλῳ ἐλθόντας IV 60, 2.	ἦλθε στρατιὰν ἔχων VII 11, 2.
	ἐλθόντων ναυσὶ λ΄ VI 7, 2.	στρατιὰν ἔχων ἦλθεν VII 50, 1.
	τῇ ἡμισείᾳ ἦλθον VI 62, 5.	ἦλθον ἔχοντες τῶν νεοδαμωδῶν ὡς τ΄ VIII 5, 1.
		ἃ ἦλθον ἔχοντες VIII 8, 1.
		ὅσα ἦλθον ἔχοντες VIII 27, 4.
		ἃς ἔχων ἦλθεν VIII 33, 1.
		ὁπλίτας ἔχοντες ἦλθον VIII 65,1.
4	9	13

d) ὁρμᾶσθαι.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	μείζονι παρασκευῇ ὥρμηνται I 32,5.	
	παρασκευῇ .. ὥρμηντο II 9, 1.	
	ὁρμώμενος στρατῷ V 6, 3.	

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	παρασκευῇ ὡρμήθησαν VI 31, 3.	
	στρατιᾷ ὥρμηνται VI 33, 2.	
	λ' ναυσὶν ὁρμώμενοι VII 18, 3.	
	ὁρμηθεὶς στρατῷ VIII 3, 1.	
	7	

e) παραγίγνεσθαι.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	αἷς ἔδει παραγενέσθαι II 92, 7.	ἔχοντες τὴν βοήθειαν παραγίγνονται VII 42, 1.
	στρατιᾷ παραγενέσθαι II 95, 3.	
	παραγίγνεται ιβ' ναυσίν III 75, 1.	
	κ' ναυσὶν . . παραγίγνονται III 107, 1.	
	παραγένοιτο στρατιᾷ V 6, 2.	
	ναυσὶ παραγενόμενοι VII 58, 3.	
	στρατιᾷ παραγενόμενος VIII 20, 2.	
	παραγενομένους ταῖς ναυσίν VIII 32, 3.	
	8	1

f) πλεῖν.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	πλεύσαντες κε' ναυσίν I 26, 3.	ὅσα ἔχων ἔπλει VI 31, 5.
	ἔπλεον ναυσὶν ρν' I 46, 1.	
	ναυσὶ πλεύσαντες I 100.	πλεῖν ἄρχοντα ἔχοντας VIII 8, 2.
	πλεύσαντες ναυσὶ μ' I 115, 3.	
	„ „ ξ' I 116, 1.	λ' ναῦς ἔχοντες καὶ . . . μέρος ἄγοντες ἔπλεον VIII 30, 2.
	μ' ναυσὶ πλεύσαντας II 33, 1.	
	τῇ παρασκευῇ πλέοντας II 62, 2.	
	ταῖς ναυσὶν . . ἔπλεον II 94, 2.	
	ταῖς ναυσὶν ἔπλευσε III 7, 4.	λαβὼν τὰς ε' ἔπλει VIII 33, 1.
	παρασκευῇ πλεύσαντας IV 27, 5.	

cum praepositione.	cum dativo.		cum participio.
	πλεύσαντες ὁπλίταις χ'	IV 67, 1.	*ἔπλει λαβὼν ιγ' ναῦς* VIII 88.
	ζ' ναυσὶν ἔπλει	IV 104, 5.	
	πλεύσας ναυσὶν κ'	V 84, 1.	
	παρασκευῇ πλεύσαντες	VI 1, 1.	
	τριήρεσι πλευστέα . .	VI 25, 2.	
	πλεῖν τῇ στρατιᾷ	VI 47.	
	ἔπλεον (sc. *στρατεύματι*)	VI 62, 1.	
	ναυτικῷ πλευσεῖσθαι	VIII 1, 2.	
	ἄλλῳ στόλῳ πλεῖν	VIII 8, 1.	
	γ' ναυσὶ πλεύσαντες	VIII 14, 3.	
	δ' ναυσὶν . . πλέων	VIII 23, 1.	
	πλέοντες τῇ στρατιᾷ	VIII 33, 2.	
	ξυμπάσαις πλεύσαντες	VIII 42, 5.	
	ναυσὶ πάσαις πλεύσαντες	VIII 43, 1.	
	ταῖς ναυσὶν ἔπλευσαν	VIII 44, 3.	
	ἔπλει ναυσὶ νε'	VIII 100, 1.	
	πλεύσας ταῖς ναυσὶ	VIII 100, 4.	
	27		5

g) *ἐκπλεῖν.*

cum praepositione.	cum dativo.		cum participio.
	ἐξέπλευσαν ναυσὶ ν'	IV 129, 2.	*ἐξέπλευσε ... ὁπλίτας ἔχων* V 2, 1.
	ναυσὶ β' ἐξέπλευσε	V 4, 1.	
	ἐκπλεύσασα δυνάμει	VI 31, 1.	
	δυνάμει ἐκπλεύσαντας	VI 48.	
	ναυσὶν ἐκπλέουσιν	VII 52, 1.	
	ἐκπλεύσας ι' ναυσίν	VIII 35, 1.	
	6		1

h) *παραπλεῖν.*

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	παρέπλευσαν ταῖς .. (τῶν νεῶν) II 84, 5.	
	παραπλεύσας ταῖς ξ' ναυσί III 91, 6.	
	στρατιᾷ παρέπλευσαν VI 52, 1.	
	ναυσὶν .. παραπλεύσαντες VI 64, 1.	
	ναυσὶ παρέπλει VIII 23, 4.	
	παραπλεύσας β' νεοῖν VIII 63, 2.	
	6	

i) *προσπλεῖν.*

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	ταῖς ναυσὶ προσπλεύσαντες VII 74, 2.	*ἃς ἔχων προσέπλει* VIII 19, 2.
	ναυσὶ προσπλεύσαντες VIII 10, 2.	
	2	1

k) *πορεύεσθαι.*

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
	ἐπορεύοντο ͵γ ὁπλίταις I 61, 4.	
	τῷ στρατῷ ἐπορεύετο II 80, 8.	
	πορευόμενος ͵αψ' ὁπλίταις IV 78, 1.	
	ἐπορεύετο τῷ στρατῷ IV 103, 1.	
	4	

l) *χωρεῖν.*

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.
ξὺν δορατίοις ἐχώρουν III 22, 3.	*τῷ στρατεύματι ἐχώρουν* IV 54, 1.	
	χωρήσαντες τῇ στρατιᾷ IV 57, 3.	
	τῷ πεζῷ ἐχώρουν VI 62, 3.	
	τῇ στρατιᾷ ἐχώρουν VI 94, 3.	
	τῷ πεζῷ ἐχώρουν VII 52, 1.	
1	5	

m) ἀναχωρεῖν.

cum praeposit.	cum dativo.		cum participio.
	ναυσὶν ἀνεχώρησαν	I 30, 2.	
	τῷ πλέονι τοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησε	I 73, 5.	
	ταῖς ναυσὶν ἀνεχώρησεν	II 58, 3.	
	ἀνεχώρησαν τῷ στρατῷ	II 78, 2.	
	ἀναχωρήσας τῇ στρατιᾷ	II 82.	
	ἀνεχώρησε τῷ στρατῷ	II 101, 6.	
	ἀνεχώρησαν ταῖς ρ' ναυσίν	III 16, 4.	
	ἀνεχώρησε τῷ στρατῷ	III 51, 4.	
	ἀνεχώρησαν „ „	IV 39, 3.	
	„ „ „	IV 133, 3.	
	„ „ πλείονι τοῦ στρατοῦ	V 114, 2.	
	„ ταῖς ναυσίν	VI 7, 2.	
	ἀναχωρησάντων ταῖς ναυσίν	VI 105, 3.	
	τῇ στρατιᾷ ἀναχωρήσαντες	VII 79, 5.	
	14		

Cyri Institutio.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.	
ὁρμηθεὶς σὺν στρατιᾷ I 1, 4.	τῷ στρατεύματι ἀφικοίμην V 3, 28.	ἐξέρχονται ἄριστον ἔχοντες	I 2,11.
σὺν ἵπποις ἐντὸς γιγνόμενον I 4,23.	ἵπποις καὶ ἀνδράσι πορευώμεθα V 3, 35.	τόξα ἔχοντες στρατεύονται	I 2,13.
σὺν δακρύοις ἀποχωρῆσαι I 4,26.		ἔρχεται υἱὸν ἔχουσα	I 3,1.
προεληλυθοίης σὺν δυνάμει II 4,17.		ἔχων ἄπει οὓς ἂν ἐθέλῃς	I 3,14.
προεληλυθότος σὺν δυνάμει II 4,18.		ἀποδρῶ λαβὼν ἡλικιώτας	I 4,13.
ἐλθὼν σὺν στόλῳ III 1,19.		λαβόντα τάξιν ἐλαύνειν	I 4,20.
σὺν τούτοις εἰσελθὼν III 3,13.		δύναμιν ἔχων ἔρχει	I 6,10.
		οἷάπερ (sc. ὅπλα) ἔχοντες ἔρχονται	II 1,9.
		ἦλθον ἔχων χρήματα	II 4,9.
		ἔχων (sc. δύναμιν) θηρᾶν	II 4,16.
		οὓς λαβὼν ἂν ἴοις	II 4,17.
		λαβὼν ἡμίσεις ἴθι	II 4,22.
		ἡμίσεις ἔχων πορεύσομαι	II 4,24.
		λαβὼν ἡγεμόνας ἀπελθὼν	II 4,30.

cum praepositione.

ἥκετε σὺν ἄλλοις III 3,42.
ἐξίοιεν σὺν ὅπλοις III 3,48.
ἰόντων σὺν ὅπλοις III 3,54.
φεύγουσι σὺν τέκνοις IV 1,17.
ἕπεσθαι σὺν ἵπποις IV 2,12.
σὺν Πέρσαις ἐπορεύετο IV 2,27.
σὺν ὅπλοις ἐξιόντας IV 2,32.
ἐλθόντα σὺν δυνάμει V 3,11.
Κῦρον προσιόντα σὺν τῷ στρατεύματι V 4,6.
σὺν ἄλλοις εἵπετο V 4, 7.
σὺν ἵπποις κατέφυγεν V 4,9.
ἐπορεύετο σὺν ἱππεῦσιν V 5,5.
ὡρμᾶτο σὺν στρατεύματι VI 3,1.
ἀπαντᾷ σὺν θεράπουσιν VI 3,14.
ὁρμήσεται σὺν ἅρμασιν VII 1,9.
φάλαγγα σὺν ᾗ αὐτὸς ἐπορεύετο VII 1,23.
Κροῖσος ἔφευγε σὺν στρατεύματι VII 2,1.
ἰόντας σὺν ὅπλοις VII 4,15.

cum dativo.

cum participio

ἔχων ἀπίῃ τὸ στράτευμα II 4,31.
ἧττον σὰ εἶναι ὧν ἂν ἔχων ἀπίῃς III 1,35.
παραγενέσθαι ἔχοντα ὁπόσοι III 2,11.
λαβὼν τέκτονας ἧκε III 2,14.
στράτευμα ὅσον ἦλθεν ἔχων III 3,1.
ἔχουσα χρήματα ἄπιθι III 3,3.
ἧκε Χρυσάντας καὶ.. αὐτομόλους ἄγοντες III 3,48.
ἔθεον τέκνα ἔχουσαι III 3,67.
ἥξομεν ἄγοντες (sc. ὑπολειπόμενόν τι τοῦ στρατεύματος) IV 1,19.
λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξῄει IV 1,23.
ἔχων ἱππέας ἐπηκολούθει IV 2,29.
ἦλθον σῖτα ἔχοντες IV 2,34.
ἔχοντες τὰ πλείστου ἄξια στρατεύονται IV 3,2.
προσήλαυνον ἵππους ἄγοντες IV 4,1.
ἐπορεύετο ἔχων ἱππέας IV 5,13.
λαβόντα ὑμᾶς ἐξελθεῖν IV 5,21.
Μῆδον ᾤχετο ἄγων IV 5,26.
θώρακας ἔχοντας ὀχεῖσθαι IV 5,58.
συστρατεύσομαι δύναμιν ἔχων IV 6,9.
ἀπιέναι ἔχοντα ὅπλα IV 6,10.
ἧκον λείαν ἄγοντες V 3,1.
πορευώμεθα τἀπιτήδεια λαβόντες V 3,35.
ἐξῄει λαβὼν ὑπηρέτας V 3,52.
ἔχων στρατιὰν ἦλθον V 4,43.
ᾤχετο ἄγων στράτευμα V 5,4.
παρεγενόμην ἄνδρας ἄγων V 5,16.
τούτους ἔχων ἐπορευόμην V 5,22.
λαβὼν ᾤχου δύναμιν V 5,33.
ἦσαν δῶρα ἄγοντες V 5,39.
οἴχοιτο τάλαντα ἄγων VI 1,25.
πορεύεται ἵππους ἔχων VI 1,46.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.	
ἐφοίτων σὺν ἵπποις		ἦλθον χρήματα ἄγοντες	VI 2, 1.
VIII 1,8.		πέλεκυν ἔχοντας στρατεύεσθαι	VI 2,36.
ἐφείποντο σὺν παλτοῖς		σημεῖον ἔχων ἡγεῖτο	VI 3,4.
VIII 3,15.		ἀντέξελθε χιλιοστὺν λαβὼν	VI 3,13.
		ἴωμεν ἅρματα ἔχοντες	VI 4,16.
		ἱππικὸν ἔχων συμπαρέποι	VII 1,8.
		ἄγων στράτευμα ἦλθε	VII 4,3.
		ὅπλα ἔχοντας ἕπεσθαι	VII 4,11.
		ὡρμᾶτο ἄγων ἁμάξας	VII 4,12.
		σφενδόνας ἔχοντας ἕπεσθαι	VII 4,14.
		ἀφίκετο ἱππέας ἔχων	VII 4,16.
27	2	56	

Cyri Expeditio.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.	
μετὰ ἄλλων ἐξελαύνει	ὀλίγῳ	ἀναβαίνει λαβὼν Τισσαφέρνην	I 1,2.
I 2,20.	στρατεύ-	ἔχων ὁπλίτας ἀνέβη	I 1,2.
ἀφιππεύει σὺν	ματι ἐφέ-	λαβόντα ἄνδρας παραγενέσθαι }	I 1,11.
ὀλίγοις I 5,12.	πεσθαι	„ „ ἐλθεῖν }	
σὺν παροῦσιν ἧκεν I 5,15.	II 2,12.	λαβόντι ἥκειν στράτευμα	I 2,1.
ἥξειν σὺν στρα-	ᾧ Κῦρος	ἥκειν λαβόντα ἄλλους	I 2,1.
τεύματι I 7,1.	ἀνέβη	λαβὼν παρεγένετο ὁπλίτας	I 2,3.
σὺν στρατεύματι	ξενικῷ	πορεύεται ἱππέας ἔχων	I 2,4.
προσέρχεται I 8,1.	τούτῳ	ἔχων οὓς εἴρηκα ὡρμᾶτο	I 2,5.
παρελαύνων σὺν	ἐμὲ κατα-	ἧκε .. ὁπλίτας ἔχων	I 2,6.
Πίγρητι I 8,12.	βῆναι	„ .. „ „	I 2,9.
ἔρχεται σὺν	II 5,22.	λαβὼν ὑμᾶς ἐπορευόμην	I 3,4.
ἱππεῦσιν III 3,1.	τῷ στρα-	ἀπήλαυνεν ἔχων λ' μυριάδας	I 4,5.
ᾤχετο σὺν ἀν-	τεύματι	λαβὼν Θρᾷκας ἤλαυνεν	I 5,13.
θρώποις III 3,5.	ἥξοι	ἥξοι ἔχων ἱππέας	I 6,3.
σὺν πολλῇ ῥώμῃ } III	VII 8,21.	ἔφυγεν ἔχων στράτευμα	I 9,31.
ἦλθον } 3,14.		ἔχων ἱππέας ηὐτομόλησε	II 2,7.
σὺν ὀλίγοις ἦλθον }		ἔχων στόλον πορεύεσθαι	II 2,12.

cum praepositione. cum dativo.

σὺν ὀπισθοφύλαξιν εἵπετο	IV 1,6.
σὺν λοιποῖς ἐπορεύετο	IV 2,13.
σὺν νεωτάτοις ἀνέβαινεν	IV 2,16.
σὺν ὀλίγοις ἐπιδιῶξαι	IV 3,25.
συνεισέρχονται σὺν ὑδροφόροις	IV 5,10.
ἐφείπετο σὺν ὁπλίταις	IV 6,25.
ἦλθε σὺν ὀπισθοφύλαξι	IV 7,3.
διαβὰς σὺν λοχαγοῖς	V 2,8.
ἐξιέναι σὺν ὅπλοις	VI 5,3.
σὺν ἡμίσεσιν ἐπιοίην, σὺν διπλασίοις ἀποχωροίην	VI 5,17.
ἐξιόντες σὺν ὑποζυγίοις	VI 6,1.
ἡγήσομαι σὺν ἵπποις	VII 3,36.
σὺν ὀλίγοις πορευόμενος	VII 3,41.
Σεύθης ἧκε σὺν ἱππεῦσι	VII 4,19.
ἔρχεται σὺν δυνάμει	VII 4,21.
ἐλθὼν σὺν τριήρεσιν	VII 6,13.
ἀπιέναι σὺν στρατεύματι	VII 6,44.

cum participio.

προῆλθε τοὺς εὐοπλοτάτους ἔχων	II 3,3.
ἥκοιεν ἡγεμόνας ἔχοντες	II 3,6.
βοήθειαν ἔχων ἀφικόμην	II 3,19.
ἧκε .. ἔχων δύναμιν	II 4,8.
ἔλθοιμι θεράποντας ἔχων	III 3,2.
διέβαινε .. ἔχων δύναμιν	III 4,3.
οὓς ἦλθεν ἔχων	III 4,13.
οὓς ἔχων ἀνέβη	III 4,13.
λαβόντα πελταστὰς παραγενέσθαι	III 4,38.
(ἀσπίδα) ἔχων ἐπορεύετο	III 4,48.
ἡγεῖτο λαβὼν γυμνῆτας	IV 1,6.
εἵπετο οὐδένα ἔχων γυμνῆτα	IV 1,6.
ἔχοντες γυναῖκας ἔφευγον	IV 1,8.
δυνατώτατα (sc. τῶν ὑποζυγίων) ἔχοντας πορεύεσθαι	IV 1,12.
ἔχοντες ἐγχειρίδια διαβαίνειν	IV 3,12.
προσήλασεν ἱππέας ἔχων	IV 4,5.
παρηκολούθει ἔχων δύναμιν	IV 4,7.
ἐπορεύοντο ἔχοντες ἡγεμόνα	IV 4,19.
ἔρχεται ὁπλίτας ἔχων	IV 6,20.
ἐλθεῖν τριήρεις ἔχων	V 1,4.
ἥξει πλοῖα ἄγων	V 1,10.
ᾤχετο ἔχων τὴν ναῦν	V 1,15.
ἐπεξέθεον γέρρα ἔχοντες	V 2,22.
ἧκεν ἄγων ἄρχοντας	V 4,3.
ἧκον ἄγοντες πλοῖα	V 4,11.
ἦλθε τριήρη ἔχων	VI 1,15.
τριήρεις ἔχων ἥξειν	VI 2,13.
στρατεύεσθαι ἔχοντι παραμείναντας	VI 2,15.
πλοῖα λαβὼν ἀποβαίνει	VI 2,19.
ἔχων ἱππέας προελαυνέτω	VI 3,14.
οἱ ἱππεῖς ἔχοντες ἡγεμόνας ἐλάνθανον .. γενόμενοι	VI 3,22.

cum praepositione.	cum dativo.	cum participio.	
ἔλθοι σὺν τ' ἀνδράσι VII 8,9.		ἥξειν πλοῖα ἔχων	VI 4,18.
		πλοῖον ἧκεν ἄλφιτα ἄγον	VI 5,1.
		ἔχων ἱππέας ἐφείπετο	VI 5,28.
		ἀφικνεῖται β' τριήρεις ἔχων	VI 6,5.
		ἀπέδρα πεντηκόντορον ἔχων	VI 6,5.
		ἀπῆλθον ἔχοντες τὼ ἄνδρε	VI 6,35.
		λαβόντας τὰ ὅπλα ἐξιέναι	VII 1,7.
		ἔχων τὰ ἱερεῖα ἧκε	VII 1,37.
		ἀφικόμενος ἔχων β' τριήρεις	VII 2,12.
		εἰσελθεῖν ἔχοντα β' . .	VII 2,23.
		εἰσῆλθεν ἵππον ἔχων	VII 3,26.
		ἐφέψομαι ἵππους ἔχων	VII 3,39.
		(ᾤχετο) ἔχων ἱππέας	VII 3,46.
		ἔχων ἱππέας προσελάσας	VII 3,47.
		ἧκε σαλπιγκτὴν ἔχων	VII 4,19.
		παρέρχεται λαβὼν στρατηγοὺς	VII 5,11.
		ἐπορεύετο λοχαγοὺς λαβών	VII 8,11.
		ἐκβοηθοῦσιν . . ἔχων δύναμιν	VII 8,15.
		ἐξέρχεται ἔχων δύναμιν	VII 8,17.
29	4	68	

Priusquam ad interpretationem harum tabularum[1])

[1]) Propter amplissimam copiam et verborum et locorum, quae apud Thucydidem inveniuntur, non omnia eiusmodi verba omnesque locos promiscue composui, sed aptius esse arbitratus sum Thucydidis tabulas singulorum verborum secretas componere. Eadem de causa mihi pro consilio ac ratione huius commentationis numerum definitum illorum eligendum esse putavi. Sic ea verba elegi, quae saepissime a Thucydide adhiberi mihi visa sunt, eorumque duodecim collegisse satis habui: αἴρειν, quod intransitive usurpatum significat „proficisci“ vel de navibus dictum idem quod ἀνάγεσθαι „naves solvere“, tum ἔρχεσθαι, ὁρμᾶσθαι, παραγίγνεσθαι, πλεῖν cum verbis compositis ἐκπλεῖν, παραπλεῖν, προσπλεῖν, tum πορεύεσθαι, χωρεῖν verbumque compositum ἀνα-

progredior, praemoneo tabulas nullo modo ita describi potuisse, ut sola verba et numeri locorum exhiberentur, sed eos locos, de quibus agitur, breviter mihi describendos esse putavi ea causa commotus, quod intellexi nonnullos eorum interpretatione indigere et lectori numeris tantum indicatis nihil utilitatis offerri, cum singulos locos examinare opus sit. „Verba comitatus“, ut breviter loquerer, dixi; conferenda his tabulis non illa verba, sed modi diversi sunt, quibus illis substantiva adiunguntur. „Venio cum aliquo“ sermone Graeco his modis dicitur: I. *ἔρχομαι σύν τινι*, *μετά τινος*, II. *ἔρχομαί τινι*, III. *ἔρχομαι ἔχων* (*λαβών*, *ἄγων*) *τινά*. Quos illorum modorum et quotiens scriptor secutus sit, id his tabulis ostendere volo.

In A usus dativi post illa verba longe praevalet, secundum locum verba cum participio iuncta tenent, rarissime praepositiones inveniuntur. Prorsus diversum genus dicendi in B observatur. Hic longe saepissime verba comitatus participiis cum substantivis coniunguntur, paulo rariores sunt praepositiones, dativus denique paene disparuit. Imprimis autem id respiciendum esse arbitror, quod frequentia dativi et praepositionis in duabus illis partibus prorsus contraria est (quod idem ex tabula VIII cogno-

---

χωρεῖν. — Tum nonnulla dicenda sunt de ratione, qua tabulas composui: Participia *λαβών* et *ἔχων* in tabulas non recepi nisi ubi meram notionem comitandi habent; sic exempli gratia locos Hist. Gr. II 4, 2 et Cyr. Instit. VI 3, 3 omisi, quod iis locis participia *λαβόντες* et *ἔχοντες* non vim comitandi, sed verborum *λαμβάνειν* et *ἔχειν* naturam ac notionem propriam habent. In numero locorum, quibus dativum invenimus, eos neglexi, quibus dativus minus vim comitatus quam instrumenti prae se fert. Denique in numero locorum, quibus praepositiones inveniuntur, eos omittendos esse putavi, quibus homo aliquis una cum aequali aut superiore vel potentiore ire narratur, ea de causa, quod illius generis locis nihil aliud nisi *σύν* vel *μετά* usurpari potest. Omnino in locis eligendis accuratissime id mihi spectandum erat, ut eos modo locos in tabulas reciperem, quibus scriptori plena libertas esset, quem trium illorum modorum dicendi sequi vellet.

vimus): in A praepositiones rarissime, dativi saepissime usurpantur — in B plane contrarium usu venit. Quod discrimen usu dicendi ceterorum scriptorum mirum in modum confirmatur ac fulcitur: nam in Institutione et Expeditione usus praepositionis amplissimus est, cum dativus paene nunquam inveniatur, apud Thucydidem usus dativi longe praevalet, praepositionem autem in toto illius opere non plus quinquies invenias. Quin etiam usum Thucydidis partisque A conferentes videmus apud Thucydidem usum dativi ampliorem esse quam apud Xenophontem. Nonne facillime adducimur, ut existimemus eam rem eo explicari, quod Thucydides aliquanto prior aetate est Xenophonte? Ceterum eae tabulae, de quibus dicimus, non solae sunt, quae id doceant; commonefacio de tabulis XII et XIII, quae ipsae quoque ostendunt eum usum dicendi, quo pars A a parte B differebat, apud Thucydidem vel frequentiorem esse. Ab hac parte illud latius persequi a proposito nostro alienum est, sed ad historiam linguae Graecae illustrandam eiusmodi observationes summi momenti esse existimo.

XV.

Ultimo loco [1]) dicendum est de compluribus vocibus seu locutionibus, quae in singulis operibus singulares seu rariores inveniuntur. Etiam ex his comparandis aliquid colligere licet ad usum dicendi singulorum scriptorum intellegendum ea quidem ratione, ut scriptorem loco quarundam vocum alterius scripti in altero alias adhibuisse demonstretur. Iam ad singulas voces pauca adnotabo ac primum quidem de iis dicam, quae singulares inveniuntur in A.

Locis quibusdam partis A vocabulum *σώματα* non „corpora“, sed plane „viros“ seu „homines“ significat: II 1,19: *τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λύσανδρος*; simili modo I 1, 24. Talis usus vocabuli *σώματα* in B non invenitur.

---

[1]) Cum hoc in capite, quoniam de singulorum operum vocibus singularibus agitur, in rem non esse visum esset voces tabula componere, locos, quibus voces inveniuntur, ubicumque opus esse videbatur, inter verba ipsa addidi.

Vox ἐπιβάτης I 3, 17 significat „adiutor et vicarius“, idem quod aliis locis ἐπιστολεύς valet. Quam notionem verbum ἐπιβάτης hac via acceperit: ἐπιβάτης proprie significat hominem, qui ἐπί i. e. praeter alios navem ascendit, alio ut dicam verbo, eos homines navis, qui in numero eorum non habentur, qui navem administrant. Cuius generis homines sunt primum meri vectores i. e. ii, qui negotiorum faciendorum causa nave vehuntur, tum etiam milites gravis armaturae, qui pugnarum committendarum causa in nave sunt. Nonnullis scriptorum Graecorum locis, ex quibus unum supra attuli, vocabuli ἐπιβάτης notio magis definita est: significat idem quod ἐπιστολεύς, nempe legatum seu adiutorem et vicarium. Nam legatus, qui duci classis additus est, nullo modo in nave regenda versatur, dum dux ipse superest. Cum in pugnis navalibus non raro accideret, ut dux classis vulneribus confectus munere fungendo prohiberetur aut morte absumeretur, maxime intererat legatum in nave ducis versari, ut omni tempore in eius locum succedere posset.

In B ἐπιστολεύς tantummodo invenimus: IV 8, 11; V 1, 5. 6. Memorabile est vocem ἐπιβάτης i. e. vicarius in Thucydidis ultimo libro legi, loco VIII 61: Λέοντά τε ἄνδρα Σπαρτιάτην, ὃς Ἀντισθένει ἐπιβάτης ξυνεξῆλθε.[1]) Nonne facillime in opinionem adducimur Xenophontem ea de causa, quod Thucydidis opus continuare voluit prima parte operis sui, etiam e sermone eius quaedam rariora recepisse? Cuius rei certissimum argumentum id est, quod Xenophon in A notissimum Thucydidis morem annorum singulorum definiendorum imitatus est; atque etiam ex tabulis nostris Xenophontem in A vocibus usum esse identidem intelleximus, quae in ipso opere Thucydideo usitatae erant. Quae cum ita sint, nonne ex ea re, quod Xenophon vocem ἐπιβάτης in prima parte operis adhibere non dubitavit, postea diligentissime evitavit, nobis colligere licet eos libros,

[1]) De hoc loco conferas Schoemannum, Antiqu. Gr. I 294 et Classenium ad Thucyd. VIII 61.

in quibus illam vocem evitat, alio animo et alio tempore conscriptos esse?

ἡμεροσκόπος (I 1, 2) i. e. explorator diurnus. In B scriptor nihil nisi *σκοπός* scribit, quamquam id utroque loco, quo invenitur, nihil aliud atque *ἡμεροσκόπος* est: III 2, 14: *ἐξαίφνης ὁρῶσιν ἐκ τοῦ ἀντιπέρας σκοποὺς ἐπὶ τῶν μνημάτων*; V 1, 27: *ὁ δὲ Ἀνταλκίδας, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκοποὶ ἐσήμηναν. . ., ἐνήδρευεν.* Etiam hoc vocabulum *ἡμεροσκόπος*, quoad perscrutandi mihi facultas erat, tantummodo apud scriptores antiquioris aetatis repperi, apud Aeschylum, Sept. v. 66, Herodotum VII 182 et 192, Sophoclem, Antig. v. 253, Aristophanem, Av. 1174. Cum ex quattuor illis scriptoribus tres poetae sint, suspicari licet vocabulum *ἡμεροσκόπος* maiore ex parte in poetarum usu, utique antiquioris aetatis proprium fuisse.

Transimus ad voces singulares partis B. *ἀντίπαλος* i. e. *πολέμιος* in B nonnumquam (III 5, 23. IV 2, 14. 8, 26) iuxta *πολέμιος* usurpatur, contra in A, quamvis multa de bellis et hostibus narrata sint, nihil nisi *πολέμιος* invenimus: I 1, 7. 14. 15. 22. 2, 18. 3, 19. 21. 5, 20. 6, 3. 9. 20. 38. 7, 5. 28 bis. 29 bis. 31. II 1, 2. 25.

ἐπικουρεῖν in B praeter *βοηθεῖν* legimus IV 8, 4, in A ne semel quidem, quamvis saepe *βοηθεῖν* positum sit: I 1, 4. 26. 2, 2. 3. 5. 6. 8. 9. 16. 3, 6. 21. 5, 13. 6, 19. 21. 22. 24. II 1, 28.

φρουρὰν φαίνειν. Hanc locutionem in B persaepe (III 2, 23. 25. 5, 6. IV 2, 9. 7, 1. 2. V 1, 29. 36.), in A nunquam invenimus. Ad Hist. Gr. III 2, 23, quo loco primum *φρουρὰν φαίνειν* legitur, L. Breitenbachius editor haec adnotat: „*φρουρὰν ἔφηναν*] formula laconica: exercitum educere, quam significationem apud Atticos certe verbum *φαίνειν* non habet.“ Hanc interpretationem equidem non comprobaverim. Nam locos inspicientes, quibus *φρουρὰν φαίνειν* legitur, cognoscimus plurimis locis (III 2, 23. 25. 5, 6. IV 2, 9. V 3, 13. 4, 47. VI 4, 17. 5, 10) formulae *φρουρὰν φαίνειν* subiectum esse *οἱ ἔφοροι*. Sed cum ephoros nun-

quam exercitum Lacedaemoniorum in bellum duxisse inter omnes constet, apertum esse mihi videtur verbum φαίνειν „educere" et vocabulum φρουρὰν „exercitum" significare non posse. Rem ita se habere existimo: φρουρά non verbum concretum, sed abstractum est et significat „profectio copiarum in bellum facienda", itemque φαίνειν significare non potest „educere", sed potius „indicere". Nam constat Spartae ephororum fuisse expeditionem indicere, numerum militum constituere, duces exercitus, qui plerumque reges fuerunt, dicere.[1])

Quod attinet usum dicendi partis A, concedo non facile locos inveniri, quibus locutionis φρουρὰν φαίνειν adhibendae occasio fuerit, neque certo scio, num Xenophonti II 2, 7: Λακεδαιμόνιοι δ' ἐξῇσαν πανδημεί illa locutione uti licuerit. Attamen equidem persuasum habeo eum, etsi illa facultas saepe ei fuisset, tamen locutionem φρουρὰν φαίνειν non adhibiturum fuisse. Cuius rei argumentum hoc affero. Neque in opere Thucydideo neque apud Herodotum φρουρὰν φαίνειν exstat: quoniam tot locis demonstratum est et demonstrabitur Xenophontem in A Thucydidem ut magistrum secutum esse, num quis erit, qui putet illum adeo a Thucydidis genere dicendi alienum fuisse, ut locutionem rarissimam in A poneret? Nunc reminiscamur illam vocem, de qua loquimur, Doricam esse: nonne probabile est id ipsum, quod Xenophon tam longum per tempus apud Lacedaemonios versatus est, effecisse, ut vox Dorica φρουρὰν φαίνειν, quam audire cotidie ei licebat, in usum eius veniret, neque ipse dubitaret eam, quamquam Atheniensis erat, in scriptis suis adhibere? Quae si recte disputata sunt, nonne inde colligendum est et eam Historiae Graecae partem, in qua vox illa Dorica saepe legitur, a Xenophonte, postquam longum per tempus apud Lacedaemonios versatus vocibus sollemnibus eorum

---

[1]) Cf. O. Mueller, Die Dorier II 117 sq. Schoemann, Antiqu. Gr. I 248.

usurpandis assuevit, scriptam esse et illam operis partem, in qua vocem φρουρὰν φαίνειν non magis novisse videtur quam Thucydides Herodotusque, priore, certe diverso tempore conscriptam esse?

ἐγκλίνειν. Hoc verbum in universum a scriptoribus rarius usurpatur. Pars A eo omnino vacat, in B crebrius (II 4, 34. III 4, 24. IV 4, 17. 5, 16. 17. 6, 11 bis) legitur. Vis eius verbi est „cedere", sed interdum loco verbi φεύγειν usurpatur. Sic II 4, 34: οἱ μὲν ἐξεώσθησαν εἰς τὸν .. πηλόν, οἱ δὲ ἐνέκλιναν. Ex iis, quae sequuntur: ὁ δὲ Παυσανίας τροπαῖον στησάμενος ἀνεχώρησε efficitur verbum ἐγκλίνειν eo loco pro φεύγειν usurpatum esse. Idem ex loco IV 6, 11 intellegitur. Ergo rursus videmus Xenophontis verborum copiam in B prolixiorem esse quam in A. Idem dicendum est de verbo διαπίπτειν, quod idem fere significat quod verbum ἀποδιδράσκειν vel potius ἐκφεύγειν. Etiam διαπίπτειν ne uno quidem partis A loco legitur, cum in B praeter ea, quae nominavi, verba saepius inveniatur (III 2, 4. IV 3, 18. 19 bis).

ἐτράπην et ἐτρέφθην. In A verbi τρέπειν solus aoristus ἐτρεψάμην legitur, in B autem praeterea formae aoristi passivi τραπῆναι et τρεφθῆναι inveniuntur (III 4, 14. 5, 20. V 1, 12).

ἀναπεπλευκέναι. (IV 8, 36) In A, quae rebus in mari gestis referta est, nihil nisi ἀνάγεσθαι invenis.

βουθυτεῖν et σφαγιάζεσθαι in B praeter θύειν et θύεσθαι usurpantur (IV 3, 14. III 4, 23; IV 2, 20; 6, 10), in A solum θύειν.

γυμνῆτες et πελτασταί in B (γυμν. II 4, 25. IV 2, 14; πελτ. saepissime), in A solum πελτασταί. De his verbis conferas quaeso ea, quae infra p. 72 sq. explicui. δαπανᾶν in B legitur IV 8, 10 et IV 8, 14. Verbum ἀναλίσκειν, quod in A solum invenitur (I 5, 4 et II 1, 11), in B semel positum est: IV 2, 7. Apertum est scriptorem in A ἀναλίσκειν, in B δαπανᾶν praetulisse.

Usum Cyri Institutionis perlustrantes intelleximus nihil esse, quin mirum in modum cum usu dicendi partis B concinat eaque ipsa de causa usui partis A repugnet. Sic repperi cum alias voces tum has: *ἀντίπαλος* (quater), *γυμνῆτες* (semel), *δαπανᾶν* (ter decies), *ἐγκλίνειν* (semel), *ἐπικουρεῖν* (quater), *σκοπός* (sexies). Nonnulla addenda sunt ad verbum *παρεγγυᾶν* (II 3, 21. III 2, 8. 3, 42. 58. 62. 69. IV 1, 3 bis. V 3, 45. VI 3, 7. VII 1, 4. 10. 5, 17). Verbum *παρεγγυᾶν* i. e. edictum tradere ei, qui propter aliquem in acie stat, quin vox sollemnis fuerit in usu Lacedaemoniorum dubitari nequit. Xen. Resp. Lac. 11, 4: *ἐκ δὲ τούτων τῶν μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἕξ.* Ibid. § 5: *εἰσὶν μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες καὶ ὁ στίχος ἕκαστος* (sc. propterea quod edicta *παρεγγυῶσι* ceteris). Ibid. § 8: *ἐὰν δ' ἐν τῷ τοιούτῳ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολεμία φάλαγξ ἐπιφανῇ, τῷ ἐνωμοτάρχῃ παρεγγυᾶται εἰς μέτωπον παρ' ἀσπίδα καθίστασθαι.* Ad verbum *παρεγγυᾶν* explicandum Haasius (ad Xen. Remp. Lac. p. 208) haec affert: „Non solebant in Spartanorum exercitu ducis imperia classico aut signis denuntiari, quoniam id facile etiam hostes sentiebant, sed voce quasi per manus tradi, ita ut milites suo quisque *παραστάτῃ* et *ἐπιστάτῃ* quae facere iuberentur nuntiarent." Quibus locis efficitur verbi *παρεγγυᾶν* eam, quam dixi, notionem in usu Lacedaemoniorum fuisse. Quodsi illud verbum et in B et in Institutione invenimus, primum ex ea re sequitur Xenophontem, cum utrumque scriptum componeret, voces Doricas iam funditus didicisse, i. e. eodem tempore, quo exempli gratia formulam *φρουρὰν φαίνειν* saepe adhibuit. Sed ultra inquirentes si consideramus Xenophontem in Institutione verbum *παρεγγυᾶν* non de Spartanis, sed ad alias gentes relatum usurpare, inde nobis colligendum est Xenophontem illo tempore adeo sermoni Dorico assuevisse, ut non dubitaret ea verba, quae rei militaris Spartanorum propria cognoverat, ad alias gentes referre. Itaque gravissimum

argumentum rei nostrae confirmandae in eo positum est, quod verbum παρεγγυᾶν et in B et in Institutione occurrit, in A non item.

Vocabulum πρωτοστάτης (III 3, 41. 57 al.) in B quoque invenitur, cum in A non exstet, eundem in modum verba σωφρονίζειν (VIII 6, 16) i. e. „castigare, punire" et εὐτρεπίζειν (VI 2, 41) i. e. sibi comparare. De verbis ἀποδεκτῆρες (VIII 1, 9) et δοτῆρες (VIII 1, 9) lectorem ad ea delego, quae infra ad vocabulum ἁρμοστήρ adnotavi (p. 78 sq.).

Nec non ex Cyri Expeditione perspeximus usum dicendi illius libri partisque B parem esse: exceptis vocibus ἀντίπαλος et φρουρὰν φαίνειν nullum verbum est, nulla locutio, quin utrique scripto communis sit. Verbum ἐκκλίνειν (I 8, 19) non plane idem est quod ἐγκλίνειν, quod saepe in B legi vidimus, sed illius simillimum et eadem fere ratione usurpatur qua illud. Voces πεντηκοντῆρες (III 4, 21), πεντηκοστύς (III 4, 22), ἐνωμόταρχος (III 4, 21), ἐνωμοτία (III 4, 22) Doricas esse constat. De exitu vocabuli πεντηκοντήρ, quod idem est quod πεντηκοστής i. e. dux πεντηκοστύος, lectorem delego ad ea, quae infra ad vocem ἁρμοστήρ dicta sunt (p. 78 sq.). Quod attinet usum vocum illarum Doricarum, conferas quaeso, quaecumque supra ad voces παρεγγυᾶν et φρουρὰν φαίνειν disserui. Ultimo loco de vocibus πελταστής et γυμνής (πελτ. saepissime, γυμν. I 2, 3. III 4, 26. IV 1, 6 bis. 27. 6, 17. 20 bis. V 2, 12. VI 3, 15) nonnulla addam. Πελταστής et γυμνής in usu dicendi notionem „miles levis armaturae" adepta sunt, quamquam per se diversas notiones habent. Nam πελταστής miles est, qui πέλτῃ exornatus in bellum proficiscitur, γυμνής nihil aliud valet nisi „miles armaturae expers", significat igitur idem fere quod ψιλός. Vocum igitur illarum altera alteri militum generi attribuenda videtur. Sed Xenophontem utramque admodum promiscue usurpare ex hoc Expeditionis loco apparet VI 3, 14 (17) sqq.: ἕως δ' ἂν πορευώμεθα, Τιμασίων ἔχων τοὺς ἱππέας προελαυνέτω

ἐφορῶν ἡμᾶς καὶ σκοπείτω τὰ ἔμπροσθεν, ὡς μηδὲν ἡμᾶς λάθῃ. Ταῦτ' εἰπὼν ἡγεῖτο. παρέπεμψε δὲ καὶ τῶν γυμνήτων ἀνθρώπους εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τὰ ἄκρα, ὅπως εἴ πού τί ποθεν καθορῷεν, σημαίνοιεν. ἐκέλευε δὲ κάειν ἅπαντα ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν καυσίμῳ. οἱ δὲ ἱππεῖς σπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς εἶχεν ἔκαον, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπιπαριόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἔκαον πάντα . . . Luce clarius ex hoc loco apparet Xenophontem eosdem homines, quibus supra nomen *γυμνῆτες* attribuit, loco paulo inferiore *πελτασταὶ* appellare. Vidimus in A nihil nisi *πελτασταί* legi, cum in B praeterea verbum *γυμνῆτες* usurpetur, cuius partis usus sermone et Institutionis et Expeditionis confirmatur. Cui rei si id addiderimus, in toto Thucydidis opere ne uno quidem loco vocabulum *γυμνῆτες* positum esse, cum plurimis verbum *πελτασταί* exstet, nonne facillime adducimur, ut verbum *γυμνῆτες* scriptoribus (Atticis) posterioris demum aetatis in usum venisse persuasum habeamus? Quod si ita se habet, iis, quae paulo ante disputata sunt, gravissimum argumentum adipiscimur, quo apparet partes A et B omnino non uno tempore compositas esse.

Iis, quae ad tabulas explicandas dicenda erant, absolutis unum nobis genus verborum relinquitur. Distuli ad ultimam quaestionis partem, non quo vocibus adhuc tractatis non conveniret, sed quia propriam et longiorem disputationem poscit. De iis vocibus dico, quibus imperatores, legati, centuriones ceterique duces militum appellantur. Sed priusquam de singulis exponam, omnes voces, de quibus in hac quaestione agitur, componam.

Voces, quibus imperatores, legati, centuriones etc. appellantur.

A.

I. *ναύαρχοι* omnes Lacedaemonii sunt exceptis his: *ναυάρχων* I 6, 29 et I 7, 30.

II. *ἁρμοσταί* appellantur soli Lacedaemonii.

III. ταξίαρχοι soli Athenienses sunt.
IV. λόχος. I 2, 3 λόχοι Atheniensium commemorantur.
V. τριήραρχοι, quod attinet gentes, promiscue usurpatur.

B.

I. ναύαρχοι Lacedaemonii sunt his exceptis: IV 3, 11. IV 8, 10. V 1, 5.
II. ἁρμοσταί soli Lacedaemonii appellantur loco IV 8, 8 excepto.
III. ταξίαρχοι omnes Lacedaemonii sunt.
IV. λόχος, qui nominatur (IV 2, 5), Lacedaemoniorum est.
V. ἵππαρχοι omnes Athenienses sunt eo excepto, qui IV 2, 5 nominatur Lacedaemonius.
VI. ἱππαρμοσταί Lacedaemonii sunt.
VII. πολέμαρχοι omnes Lacedaemoniorum sunt, item πεντηκοντῆρες, ξεναγοί.

In his vocibus conferendis non solum id agitur, ut statuamus, quam scriptor in A, quam in B posuerit aut non posuerit, sed etiam, ut ostendamus, num in utraque parte easdem voces eidem populo tribuerit. Id vero hoc modo intellego. Constat singulos Graeciae populos in re militari et copiis distribuendis atque instruendis et ducibus appellandis maxime inter se discrepuisse. Nam prout singulorum ars bellica et res militaris orta et progressa est, sic singula rei militaris genera excoluerunt atque in illis appellandis suas sibi proprias voces creaverunt. Supra demonstravi spatio temporis, quod Xenophon apud Lacedaemonios ex Asia redux degit, factum esse, ut vocibus sollemnibus rei militaris Spartanorum omnino assuesceret Qua re accidit, ut etiam voces rei militaris suorum civium prae vocibus Lacedaemoniorum paene in oblivionem recederent, et scriptor quamvis de aliis gentibus loqueretur, nonnumquam vocibus Spartanorum sponte uteretur. Quod factum esse si continget nobis ut demonstremus, certissimum et gravissimum argumentum nanciscemur, quo appareat

illam partem, in qua scriptor voces Laconicas pro vocibus aliarum gentium substituit, alio tempore conscriptam esse atque eam partem, in qua illud factum esse demonstrari nequit.

Iam transeo ad singulas voces tractandas et primum quidem de nomine ναύαρχος dicam. Dubitari non potest, quin ναύαρχος neque apud Athenienses in usu publico fuerit et apud Lacedaemonios nomen publicum ducis navium fuerit. Ac re vera in A omnibus locis, quibus illa vox invenitur, de hominibus Lacedaemoniis scriptor loquitur his duobus exceptis: I 6, 29, ubi exponitur, quomodo acies Atheniensium ante pugnam apud Arginusas insulas commissam instructa fuerit, legimus: ..... ἐχόμεναι δὲ αἱ τῶν ταξιάρχων δέκα (sc. νῆες), καὶ αὗται ἐπὶ μιᾶς· ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς καὶ εἴ τινες ἄλλαι ἦσαν συμμαχίδες. In insequente capite § 30 de iisdem navibus dicitur τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς. Quid his locis sibi volunt οἱ ναύαρχοι? De vocabulo ipso dubitatio nulla esse potest, cum mirum in modum duobus locis consensu omnium librorum manuscriptorum ναύαρχος traditum sit. Conari igitur debemus ea, quae tradita sunt, interpretari. Hoc certissimum est, illis locis vocem ναύαρχοι id significare non posse, quod valet apud Lacedaemonios, „summus dux classis", primum quidem ea de causa, quod scriptor de compluribus ναυάρχοις dicit, tum quod constat apud Athenienses decem praetores (στρατηγοί) classi quoque praefuisse; ex illorum numero I 6, 29 singuli duces nominatim appellantur locusque indicatur, quem quisque obtineat; nominantur autem duces numero octo. Itaque omnino fieri non potest, ut illos ναυάρχους, quibus tres modo naves erant, duces Atheniensium interpretemur. Ne editoribus quidem Historiae Graecae constat, quomodo illi loci interpretandi sint; ex eorum numero L. Breitenbachium affero, qui ad I 6, 29 haec adnotat: „τῶν ναυάρχων] Qui sint hic et I 7, 30, ambiguum est. L. Herbstius (D. Schl. b. d. Arg. p. 30) trium navium publicarum duces esse putat, non respiciens VI

2, 14, unde certissime colligendum, praeter Paralum et Salaminiam anno certe 373 tertiam navem publicam nondum habuisse Athenienses.“ Alia causa, cur illud verbum difficultates nobis paret, in eo posita est, quod apud Athenienses singulis navibus *τριήραρχοι* praeerant; qua re Xenophon commotus sit, ut ipsos illos *τριηράρχους* nomine *ναυάρχων* appellaret, nobis plane obscurum est. Quoquo modo res se habet, id unum certissime me demonstravisse spero, duobus illis locis vocem *ναύαρχοι* nullo modo id valere, quod vox *ναύαρχος* ad Lacedaemonios relata valet, nempe summum classis ducem. Ergo nihil obstat, quin dicam Xenophontem in A vocem *ναύαρχος* i. e. „summus classis dux“ nonnisi ad Lacedaemonios rettulisse.

In B omnes *ναύαρχοι* Lacedaemonii sunt tribus exceptis. Primum disputandum est de loco IV 3, 11: *εἶναι μὲν γὰρ περὶ Κνίδον τὸν ἐπίπλουν ἀλλήλοις, Φαρνάβαζον δὲ ναύαρχον ὄντα σὺν ταῖς Φοινίσσαις εἶναι, Κόνωνα δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα τετάχθαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ.* Hoc loco scriptor brevissime et per orationem obliquam narrat, quomodo pugna navalis apud Cnidum commissa sit et quomodo utraque acies instructa fuerit. Satis memorabile est Xenophontem duci Persarum nomen *ναύαρχον* dare, quo munus publicum Lacedaemoniorum nominari solebat; nam facillime dicere potuit, ut aliis locis, velut *Φαρνάβαζον τῶν Φοινισσῶν ἡγεῖσθαι* seu *προεστάναι* seu *ἄρχειν* vel *Φαρνάβαζον τὰς Φοινίσσας ἔχειν* seu *ἔχοντα τετάχθαι*, qua formula paucis verbis post de Conone utitur. Illius rei eam fortasse, quam supra explicui, causam esse putare licet, sed certum argumentum ex eo nobis non nascitur, quod *ναύαρχος* non vox Dorica, sed communis sermonis Graecorum est. — IV 8, 10 legimus: *οἱ . . Κορίνθιοι . . . ναῦς πληρώσαντες καὶ Ἀγαθῖνον ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλαττοκράτουν.* Certum argumentum ne hic quidem locus nobis exhibet, sed hic res paulo manifestior est propter ea, quae sequuntur: *ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναῦς, ὧν Ποδάνεμος ἦρχεν.* Quamquam ea formula idem quod *ναύ-*

αρχος significat, tamen memorabile est scriptorem vocem ναύαρχος ipsam non de Lacedaemoniis, sed de alia gente adhibuisse. Sed admodum diversus tertius locus est. V 1, 5 legimus: οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πράγματα εἶχον .... καὶ ἀντιπληροῦσι ναῦς τρισκαίδεκα, καὶ αἱροῦνται Εὔνομον ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. Apertum est eo loco Xenophontem navium duci Atheniensium nomen ναύαρχον dare, quamquam certissime constat apud illos munus ναυάρχου omnino non fuisse. Sed etiamsi ex verbo αἱροῦνται colligere voluerimus illo loco scriptorem de singulari atque extraordinario imperio dicere, ut vocem στρατηγός adhibere ei non licuerit, tamen haudquaquam ei licebat ducem Atheniensium ναύαρχον appellare, cum munus ναυάρχου a re publica Atheniensium alienissimum esset. Quot rationes ducem aliter appellandi scriptori fuerint, supra vidimus. Hoc loco apparet eum voces Lacedaemoniorum etiam de civibus suis, quorum in usu illas non esse scire debebat, usurpare non dubitavisse. Nimirum L. Breitenbachius in adnotatione ad I 6, 29 facta, cum operam daret, ut vocem ναυάρχων illius loci interpretaretur, addidit: „Parvarum classium praefectos ναυάρχους appellatos ex V 1, 5 discimus.“ Quasi vero interesset, utrum classes magnae an parvae essent! Ceterum ad locum I 6, 29 explicandum interpretatio loci V 1, 5 ea de causa nihil conferre potest, quod priore loco non de parva classe, quae per se constet, agitur, sed de paucis quibusdam navibus, quae particulam universae classis efficiebant. Tum id quoque explicandum est, quomodo fiat, ut illo loco (I 6, 29) complures ναύαρχοι nominati sint. Immo apertum est illo loco Breitenbachium ea verba, quae attuli, eo tantum consilio addidisse, ut aliquid saltem proferret, quo rei prodesset; nam nullo modo ex uno illo loco efficere nobis licet apud Athenienses praefectos „parvarum“ classium ναυάρχους appellatos esse. Si modo ea, quae supra demonstravi, recte se habent, nos locum V 1, 5 recte explicamus eo, quod dicimus Xenophontem consuetudine cum Lacedae-

moniis longissimum per tempus contracta commotum esse, ut vocem ναύαρχος de duce Atheniensium adhiberet.

Iam dicendum est de voce ἁρμοστής, quae Dorica est. In A nihil est, quod offensionem praebeat: omnes ἁρμοσταί, de quibus scriptor dicit, homines Lacedaemonii sunt. Contra in B locus exstat, quo scriptor illum usum neglegat. Nam IV 8, 8 legimus αὐτὸς (sc. Κόνων) δ' ἐπισκευάσας τὸ τῶν Κυθηρίων τεῖχος φρουρούς τε καὶ Νικόφημον Ἀθηναῖον ἁρμοστὴν ἐν τοῖς Κυθήροις κατέλιπε. Quae supra ad vocem ναύαρχος disputavimus, non est dubium, quin etiam in vocem ἁρμοστής cadant. Sed contra dixerit quispiam Cythera insulam Laconicam esse, et vocem ἁρμοστής illo loco ea re excusari et explicari, quod putemus virum Atheniensem in oppido Laconico relictum idcirco voce ἁρμοστής appellatum esse, quod illa incolae assueti fuissent. Esto; sed facile illum locum in medio relinquere possum, cum alii satis multi mihi succurrant. Nimirum in B ille solus locus est, quo ἁρμοστής ad aliam gentem ac Lacedaemonios referatur, sed ex tertia parte Historiae Graecae hos affero. VII 1, 43: ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἁρμοστὰς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις. VII 3, 4: Θηβαίου δὲ ἁρμοστοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἔχοντος. VII 3, 9: ἐναντία μὲν ἔθετο τὰ ὅπλα τῷ παρ' ὑμῶν (sc. Θηβαίων) ἁρμοστῇ. Postremo ex Cyri Expeditione V 5, 19: ᾐτιῶντο δὲ τὸν παρ' ὑμῶν (scil. Σινωπέων) ἁρμοστὴν τούτων αἴτιον εἶναι. His locis id, quod diximus, manifestius demonstratur, quam ut unum verbum addi opus sit.

Sed unus locus in parte B exstat, qui alia quidem ratione gravissimus esse videtur. Nam IV 8, 39 legimus pro forma usitata ἁρμοστῶν formam ἁρμοστήρων. Quod attinet verbi exitum -τήρ, -τῆρος, pro nominibus actoris in -τήρ, -τῆρος exeuntibus imprimis in sermone Ionico et Attico nomina in -τής, -τοῦ exeuntia substituta sunt, quae per se a notione agendi abhorrent. Contra sermo Doricus verborum exitum -τήρ, -τῆρος multo fidelius servavit, quod comprobatur vocibus Doricis quales

sunt *πεντηκοντήρ, δικαστήρ, ἀποδεκτήρ, δοτήρ* (cf. p. 72). Quae cum ita sint, omnino fieri non potest, quin Xenophon eum locum, quo *ἁρμοστήρων* scriptum esse videmus, auctoritatem sermonis Dorici respiciens scripserit. (cf. p. 29) Cum in parte A nihil eiusmodi appareat, etiam in illa re argumentum positum esse existimo, quo partes A et B et loco et tempore, quo sunt scriptae, diversas esse ostenditur.

ταξίαρχος. Hanc vocem sollemnem Atheniensium esse constat, cui rei optime convenit A; nam omnibus locis, quibus scriptor de *ταξιάρχοις* loquitur, hi Athenienses sunt. Non parem usum pars B sequitur; nam tribus locis vocem *ταξίαρχος* ad Lacedaemonios relatam invenimus. Qua re nonne argumentum suppeditatur, quod omnibus superioribus contrarium sit? Nonne putare debemus Xenophontem, cum in parte B vocem Atticam ad Lacedaemonios transferret, apud Athenienses versatum esse eorumque voces etiam de Lacedaemoniis usurpavisse? Sed accuratius eos locos inspiciamus! Legimus III 1, 28: *ἐξιὼν δὲ* (sc. *Δερκυλίδας*), *οὓς ηὗρεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Μισθὸς μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, εἴργασται . . . ὀκτακισχιλίοις ἀνδράσιν*. tum III 2, 16: *ὡς δὲ ταῦτα ᾔσθετο ὁ Δερκυλίδας, τοῖς μὲν ταξιάρχοις καὶ τοῖς λοχαγοῖς εἶπε παρατάττεσθαι*. denique IV 1, 26: *ἐπεὶ δὲ τὰ ληφθέντα χρήματα ἀπήγαγον οἵ τε Παφλαγόνες καὶ ὁ Σπιθριδάτης, ὑποστήσας Ἡριππίδας ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς ἀφείλετο ἅπαντα*. His locis accurate ac diligenter examinatis minime nos effugiet, quomodo vox *ταξίαρχος* illis locis intellegenda sit. Copiae, de quibus tribus illis locis dicitur, non milites gravis armaturae Lacedaemoniorum, sed mercennarii sunt, Cyrei qui vocantur, quos Xenophon Cyro occiso post pugnam apud Cunaxa commissam ex Asia anno a. Chr. n. 401 una cum aliis reduxerat. Nam ubi primum Pergamum pervenerunt, Xenophon Thibroni Lacedaemonio exercitum tradidit (Xen. Exped. VII 8, 24), qui cum ephoris officio male fungi videretur, Dercylidae cessit (Hist. Gr. III 1, 7 sq.). Copiae igitur, quas Dercylidas habebat, maxima ex parte

milites mercede conducti erant, quod ex illis quoque verbis intellegitur, quae supra citavi: *Μισθὸς μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, εἴργασται.* Illis autem temporibus in exercitibus mercennariorum centuriones i. e. duces inferioris ordinis *λοχαγοί* appellabantur, neque est, quod miremur iuxta eos *λοχαγούς* illos *ταξιάρχους* (qui ex Cyreorum agmine deprompti erant) positos esse.

Hic contra dixerit quispiam in Cyri Expeditione neque *ταξιάρχους* umquam neque omnino ullum ordinem commemorari, qui inter *στρατηγούς* et *λοχαγούς* intercedat. Quae res sic explicatur: dum Cyrei Pergamum redibant, quodvis militum corpus, quamvis esset parvum, utique per se stabat et suum quodque ducem habebat, qui alio nisi *στρατηγός* nomine appellari non poterat. Quam rem sublatam esse nobis existimandum est, postquam Cyrei reduces ad Lacedaemonios transierunt et apud illos stipendia mereri coeperunt. Ex illo tempore iis unus erat imperator, quem Xenophon Hist. Gr. III 2, 7 nominat: *ὁ τῶν Κυρείων προεστηκώς*, et duces singularum catervarum non iam *στρατηγοί*, sed *ταξίαρχοι* appellabantur. Qua re demonstrata vox *ταξίαρχοι* in parte B ter posita rationi nostrae non iam obstat.

Idem fere de vocibus *λόχος* et *λοχαγοί* dicendum est, quae Doricos ordines significant. Nam in parte A vox *λόχος* ad Athenienses relata invenitur I 2, 3: *οἱ δὲ πελτασταὶ καὶ τῶν ὁπλιτῶν* (sc. *Ἀθηναίων*) *δύο λόχοι βοηθήσαντες . . ἀπέκτειναν ἅπαντας* . . . ., ut illo loco vox, qua ordo Doricus appellatur, ad res Atticas relata esse videatur, quod rationi nostrae inimicissimum esset. Sed aliter id se habet, nam ex loco I 2, 3 nihil aliud colligendum est nisi ea militum gravis armaturae corpora, quae ex singulis tribubus (*φυλαῖς*) efficiebantur, scilicet *τὰς τάξεις*, in particulas, quae *λόχοι* vocabantur, divisa esse. Nam cum nusquam exponatur, in cuius generis ac nominis partes minores *αἱ τάξεις* divisae sint, neque fieri possit, ut infra mille vel

duo milia militum minus corpus non fuisse existimemus, nihil obstat, quin persuasum habeamus etiam Athenis λόχους et λοχαγούς fuisse. Ceterum etiam alii scriptores Graecorum vocem λόχος de aliis populis praeter Lacedaemonios adhibuerunt. Cuius rei exempla — si omnino iis opus sit — affero haec. Thucyd. IV 43, 1: Βάττος (homo Corinthius) . . λαβὼν λόχον ἦλθε, in eodem capite § 4: λόχος δέ τις τῶν Κορινθίων ἐπιβοηθήσας ἔτρεψε. IV 91 Παγώνδας . . βοιωταρχῶν ἐκ Θηβῶν . . προσκαλῶν ἑκάστους κατὰ λόχους. V 72, 4: (οἱ Λακεδαιμόνιοι) προσπεσόντες τῶν Ἀργείων τοῖς πρεσβυτέροις καὶ πεντελόχοις ὠνομασμένοις . . ἔτρεψαν. Ergo ne vox λόχος quidem in parte A reperta rationi nostrae resistit.

Iam una restat vox, de qua pauca mihi addenda sunt. In parte B, loco IV 2, 5 legimus: προεῖπε (sc. Ἀγησίλαος) δὲ καὶ τοῖς ἱππάρχοις, ὅστις εὐιπποτάτην καὶ εὐοπλοτάτην τάξιν παρέχοιτο, ὡς καὶ τούτοις νικητήριον δώσων. Hoc loco offensioni sit cuipiam, quod vox ἵππαρχος, quae Atheniensium propria est, de Lacedaemoniis dicta est. Sed id facile redargui potest, nam eodem modo, quo voces λόχος et ναύαρχος (haec scilicet exclusis Atheniensibus!) etiam vox ἵππαρχος, quae nihil aliud est nisi ἄρχων τῶν ἱππέων seu τῆς ἵππου, de ducibus omnium populorum adhiberi potest, cf. Thucyd. IV 72, 4: τὸν μὲν γὰρ ἵππαρχον τῶν Βοιωτῶν . . οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκτείναντες ἐσκύλευσαν.

De tabulae ultimis verbis, quae non attuli nisi ob eam causam, ne quid illius generis omitterem, vix opus est me verba facere; nam et vocem τριήραρχοι apud omnes gentes usurpari, et voces ἱππαρμοσταί, πολέμαρχοι, πεντηκοντῆρες, ξεναγοί solis de Lacedaemoniis dici notum est.

Iam ut complectar quae assecutus esse mihi videar, ex tabulis, quas composui, in Xenophontis genere dicendi